

Butlletí de l'Ateneu Barcelonès

ANY II

BARCELONA, JULIOL-SETEMBRE DE 1916

NÚM. 7

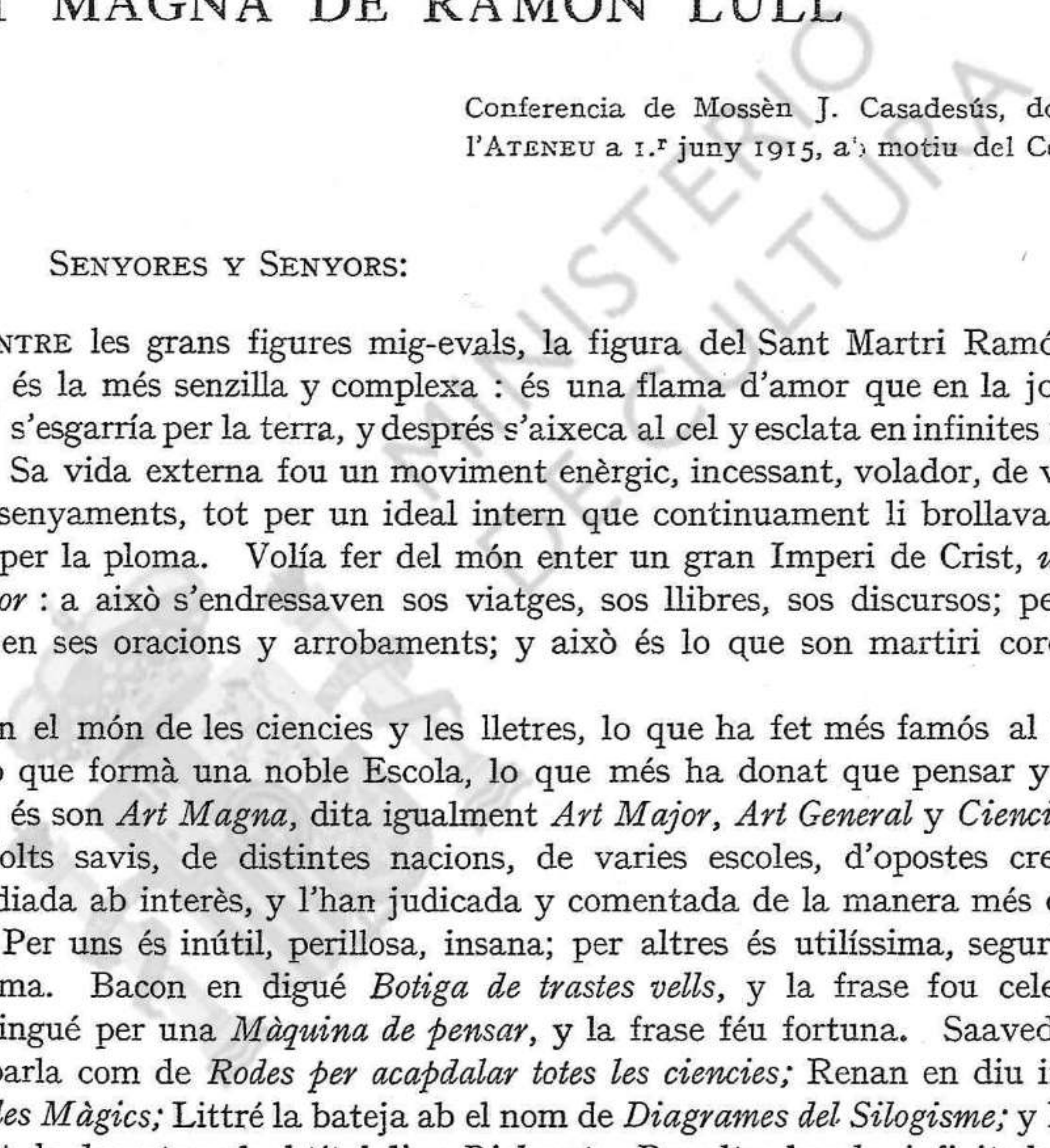
L'ART MAGNA DE RAMÓN LULL

Conferència de Mossèn J. Casadesús, donada a l'ATENEU a 1.ª juny 1915, a l'ocasió del Centenari

SENYORES Y SENYORS:

ENTRE les grans figures mig-evals, la figura del Sant Martri Ramón Lull és la més senzilla y complexa : és una flama d'amor que en la juvenesa s'esgarría per la terra, y després s'aixeca al cel y esclata en infinites flames. Sa vida externa fou un moviment enèrgic, incessant, volador, de viatges, visites, ensenyaments, tot per un ideal intern que continuament li brollava per la llengua y per la ploma. Volía fer del món enter un gran Imperi de Crist, *un Ovil y un Pastor* : a això s'endressaven sos viatges, sos llibres, sos discursos; per això suspirava en ses oracions y arrobaments; y això és lo que son martiri coronà de gloria.

Mes en el món de les ciències y les lletres, lo que ha fet més famós al Mestre Ramón, lo que formà una noble Escola, lo que més ha donat que pensar y parlar y escriure, és son *Art Magna*, dita igualment *Art Major*, *Art General* y *Ciencia Universal*. Molts savis, de distintes nacions, de varies escoles, d'opostes creencies, l'han estudiada ab interès, y l'han judicada y comentada de la manera més contradictoria. Per uns és inútil, perillosa, insana; per altres és utilíssima, seguríssima, sapientíssima. Bacon en digué *Botiga de trastes vells*, y la frase fou celebrada. Hègel la tingué per una *Màquina de pensar*, y la frase féu fortuna. Saavedra Fajardo en parla com de *Rodes per acapdalar totes les ciències*; Renan en diu irònicament *Cercles Màgics*; Littré la bateja ab el nom de *Diagrames del Silogisme*; y Prantl, més tallant, la despatxa ab el títol d'un *Disbarat*. Per altra banda, infinits lul·listes han mirat l'*Art Magna* com baixada del cel (així ho creia també el Sant Autor), y la tenen per camí regal d'arribar a la veritat. Entre aquests lul·listes s'hi troben noms ben il·lustres, com Daguí, Janer, Cisneros, Leibniz, Sàlzinger, Pasqual, etc.,

y en temps moderns, Menéndez Pelayo, el gran bisbe Maura, el nou bisbe de Lleida Sr. Miralles, sense oblidar el campeó del lul·lisme Sr. canonge Bové.

Davant d'aquest espectacle de contraries opinions, se m'ocorre la faula de Florian *La Mona, el Mico y la Nou*. Ja la sabeu. L'*Art Magna* és la Nou en sa closca verda : si clavem les dents en la closca, potser direm : *Al diable eixa fruita*; mes si l'obrim ab amor, potser podrem dir : «*La nou té molt bon gust*».

Efectivament, la closca de l'*Art Magna* és verda, y de molts altres colors. En primer lloc, no està en un sol llibre, sinó en un bosc de llibres; llibres de varia extensió, de varia forma, de vari estil : uns abstrusos, altres clars; uns intrincats, altres senzills; uns altíssims y plens d'esplendent poesia, altres molt plans y de prosa casolana. D'aquests llibres, els principals són : el nomenat *Art Magna y Major* o *Art de atrobar veritat*, el primer que escrigué Ramón Lull, en 1272, el més geomètric y algebraic, el més difícil; *Art Brevi*, *Art Demonstrativa*, *Art Inventiva*, simplificacions del primer, simplificacions que s'arrodoneixen y acaben en l'*Art General Última*, escrita en 1308. L'*Art Magna* consta de cercles, triangles, quadrangles, cambres y altres figures geomètriques de varis colors; y d'esquemes, arbres, fórmules algebraiques, tot en gran nombre; y per fi, té un tecnicisme enrevessat y extraordinari.

Certs lul·listes moderns voldrien prescindir de tots aquests aparells, y presentar l'*Art Magna* sense closca, rejuenida y modernisada. Per la meua part, respectant molt aquell parer, estimo l'*Art Magna* tal com és, tal com la féu el gran Mestre Ramón, ab tota sa geometria y àlgebra, ab sos esquemes y tecnicismes. Jo voldria presentar-vos-la aquest vespre en sa totalitat, la closca primer, l'interior després, y dir-vos finalment unes paraules sobre els seus orígens, ortodoxia y valor. Potser no pensarem tots igual; però tots ens interessarem, ara, després de sis centuries, per aquest sistema de pensament que en conjunt és únic en l'història del món.

I. — MECANISME EXTERN

Per formar-nos una idea clara de l'*Art Magna*, hem d'estudiar primer les principals figures, els cercles màgics, y veure com funcionen. Les projeccions són preses de la gran edició lul·liana de Maguncia.

Les figures principals, tal com les presenta el Mestre en l'*Art de atrobar veritat*, tenen per nom y en el centre les lletres *A S T V X Y Z*. Les altres lletres de l'al·fabet tenen altres sentits y funcions.

Fig. *A*, dita *senyora y emperatriu de totes les figures*, és símbol del Ser Suprem. *A* vol dir Déu. La lletra *A* se troba al centre d'un cercle, la periferia del qual se divideix en setze cambres, representació dels divins atributs, perfeccions, dignitats o emperatrius, y's designen ab les lletres marcades. Aquest cercle y els altres roden

sobre llur centre, com ja ho indica la manera d'escriure les lletres, y el Mestre Ramón aconsella que es tinguin en cartró o fusta per poder-los fer rodar y llegir millor. Els atributs són:

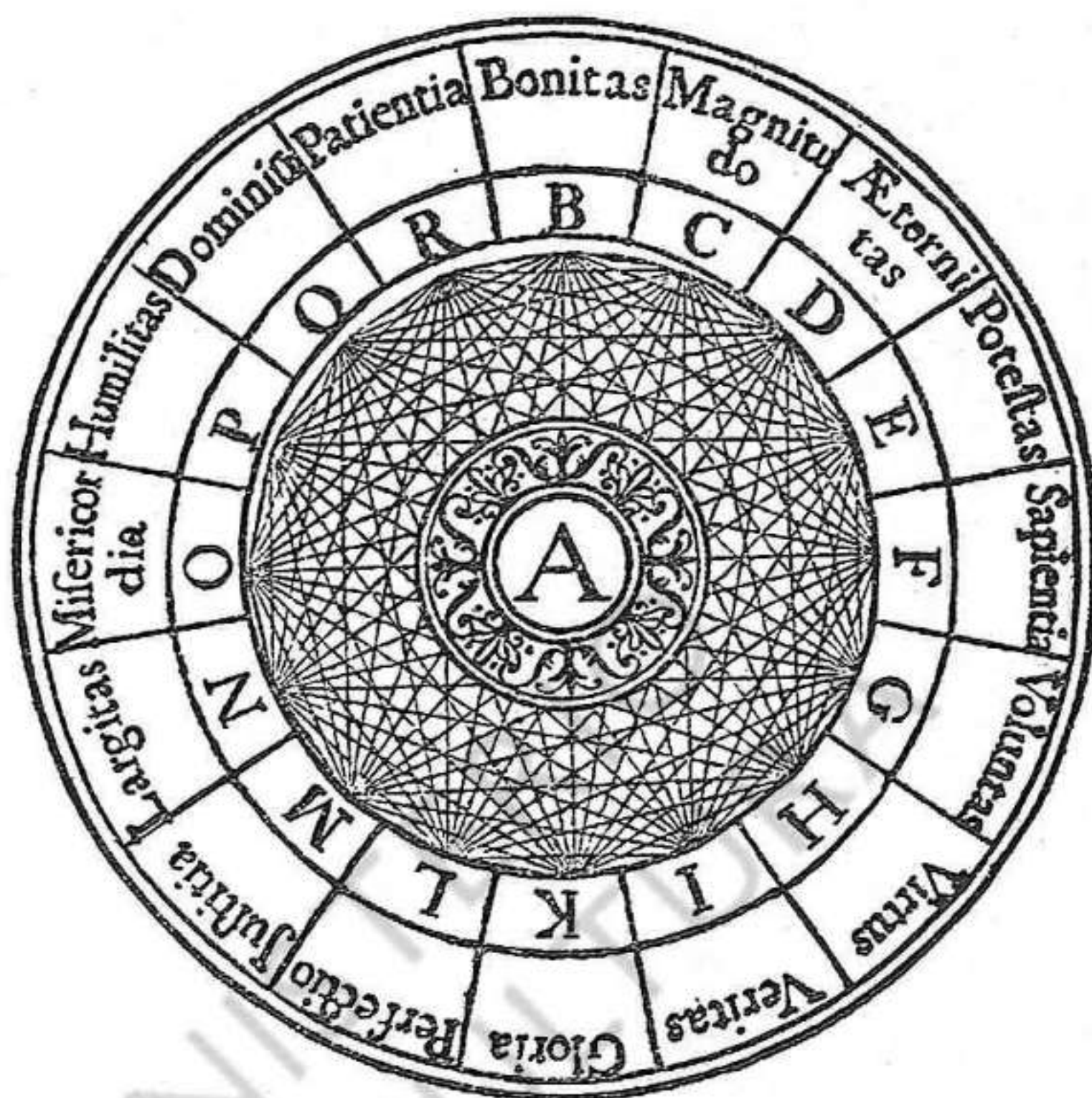
B bondat, C grandesa, D eternitat o duració, E poder, F sabiduría, G voluntat, H virtut, I veritat, K gloria, L perfecció, M justícia, N llarguesa, O misericòrdia, P humilitat, Q domini, R paciència.

Els atributs estàn units y entrelaçats per linies, y després, per separat, s'agrupen de dos en dos, formant una esquema de 120 cambres que comença així :

BC CD DE EF FG GH HI IK
 BD CE DF EG FH GI HK
 BE CF DG EH FI GK
 BF CG DH EI FK
 BG CH DI EK
 BH CI DK
 BI CK
 BK

El primer quadrangle, *blau*, porta en les cambres:

B memoria recordant.
 C enteniment intel·ligent.
 D voluntat aimant.
 E acte de BCD.

Lo qual, en la ment lul·liana, vol dir que els atributs divins s'identifiquen en la suprema unitat, y així pot dir-se que la Bondat és Gran, la Grandesa Eterna, l'Eternitat Poderosa, etc., o sigui que Déu ab sos atributs és una sola essència.

Fig. S, dita *de la veritat y dels objectes, o de l'ànima y ses facultats*, és un cercle que té al centre quatre quadrangles, y a la perifèria setze cambres. Quadrangles y lletres són de varis colors.

MUSEO DE LA UNIVERSIDAD DE BARCELONA

F concordança, sensual + sensual,
sensual + intel·lectual,
intel·lectual + intel·lectual.

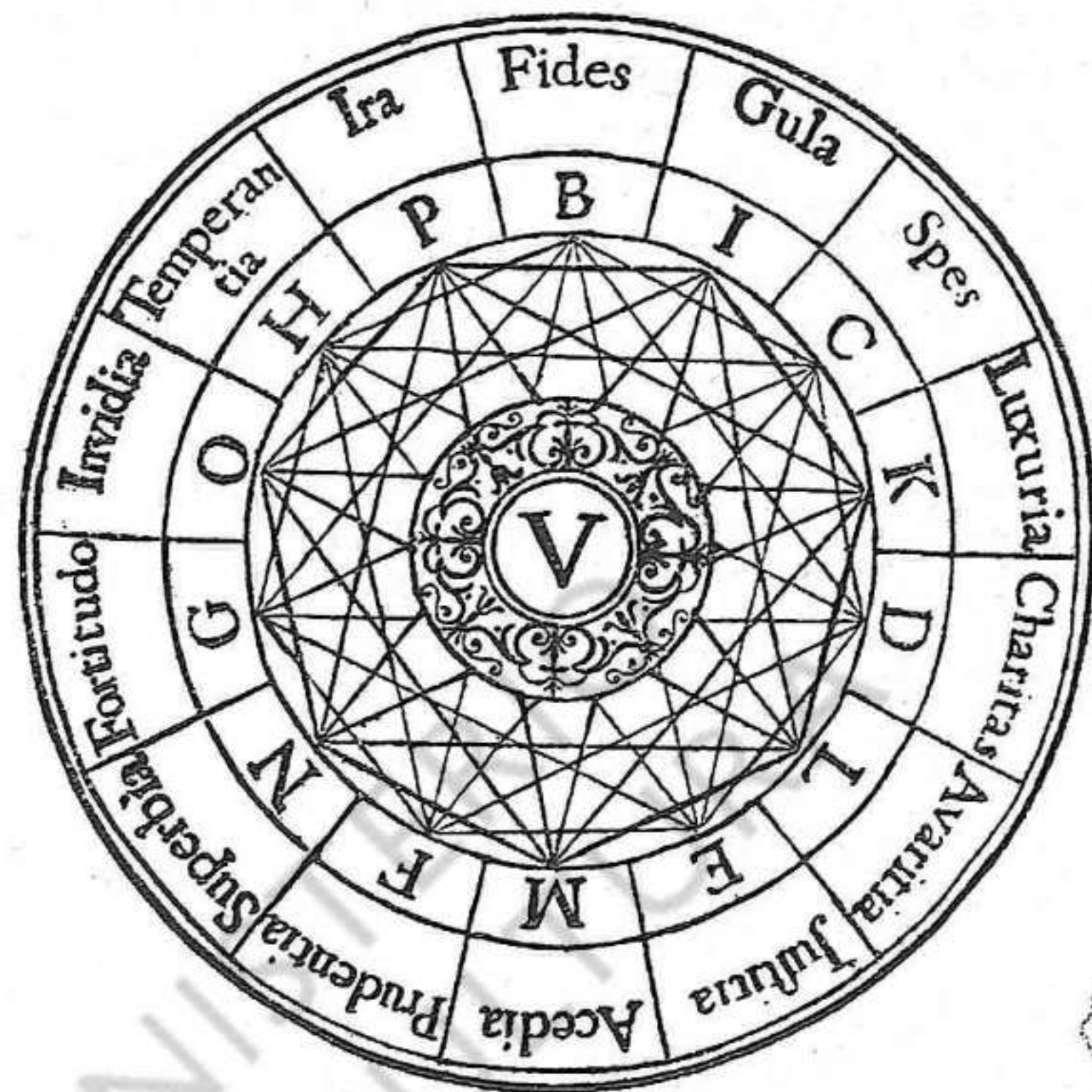
G contrarietat íd. íd. íd.

El tercer triangle, *vermell*, diu:
H principi, temps, quantitat, causes.
I medi, conjunció, mida, extrems.
K fi, terminació, privació, perfecció.

El quart triangle, *groc*, diu:
L majoritat, accident + accident,
accident + substancia,
substancia + substancia

M igualtat íd. íd. íd.

N minoritat íd. íd. íd.

El quint triangle, *negre*, diu:
O afirmació, sér, no-sér, possible,
impossible.
P dubte, íd. íd. íd. íd.
Q negació, íd. íd. íd. íd.

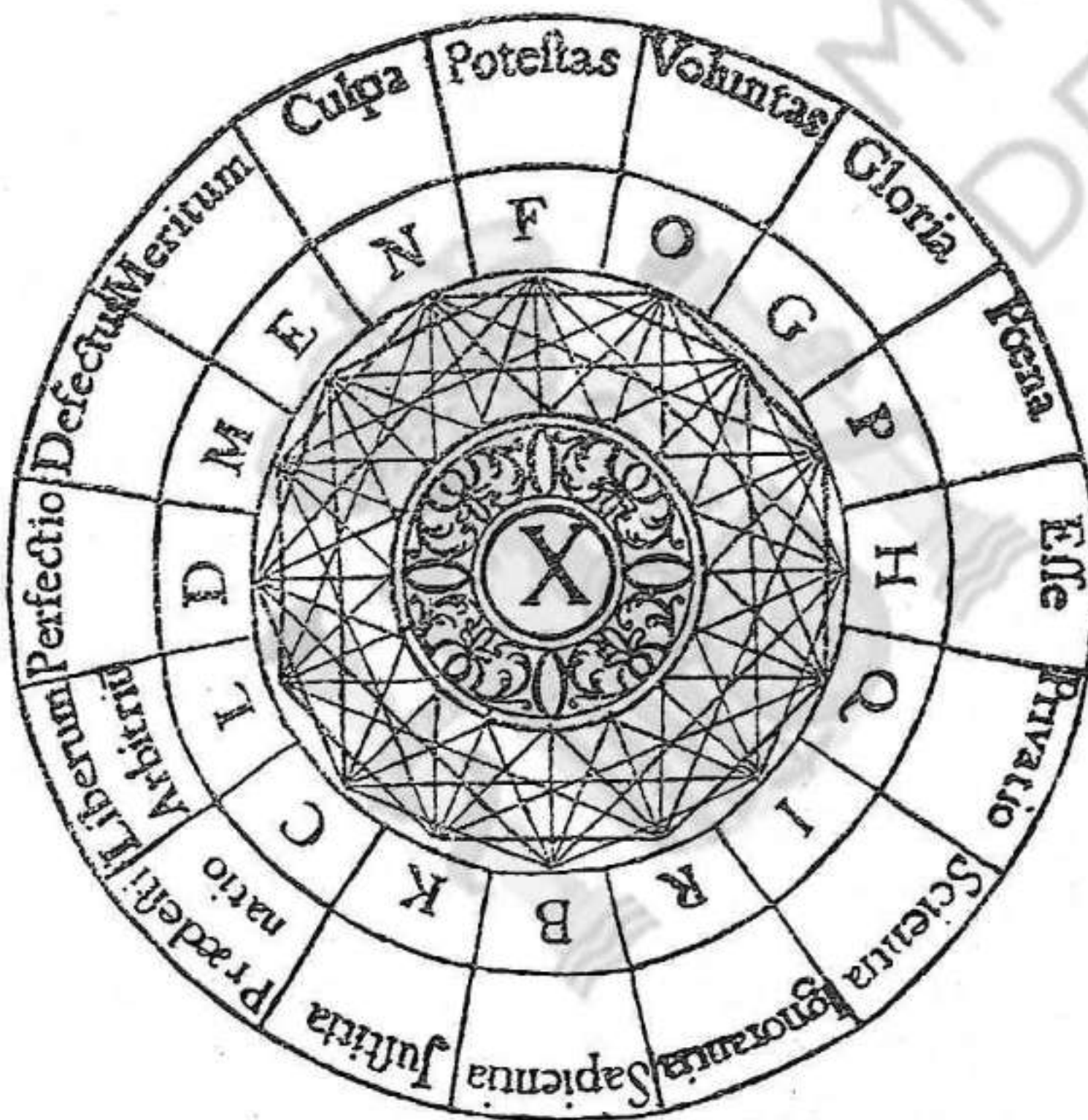

Fig. V, dita *de virtuts y vicis*, símbol de l'ètica lul·liana, és un cercle de catorze cambres, set pels vicis capitals y set per les virtuts fundamentals. Les virtuts, de color *blau*, unides per línies blaves, són : B fe, C esperança, D caritat, E justícia, F prudència, G fortalesa, H temprança. Els vicis, de color *vermell*, units per línies vermelles, van alternant ab les virtuts, y són : I gula, K luxúria, L avarícia, M peresa, N superbia, O enveja, P ira.

Fig. X, dita *dels opostos o de predestinació*, és un cercle de setze cambres, dividides en dos grups alterns. Al primer grup, *blau*, tenim : B sabidúria, C predesti-

nació, D perfecció, E mèrit, F poder, G gloria, H ser, I ciència. Al grup según, *verd*, tenim : K justícia, L lliure albir, M defecte, N culpa, O voluntat, P pena, Q privació, R ignorància.

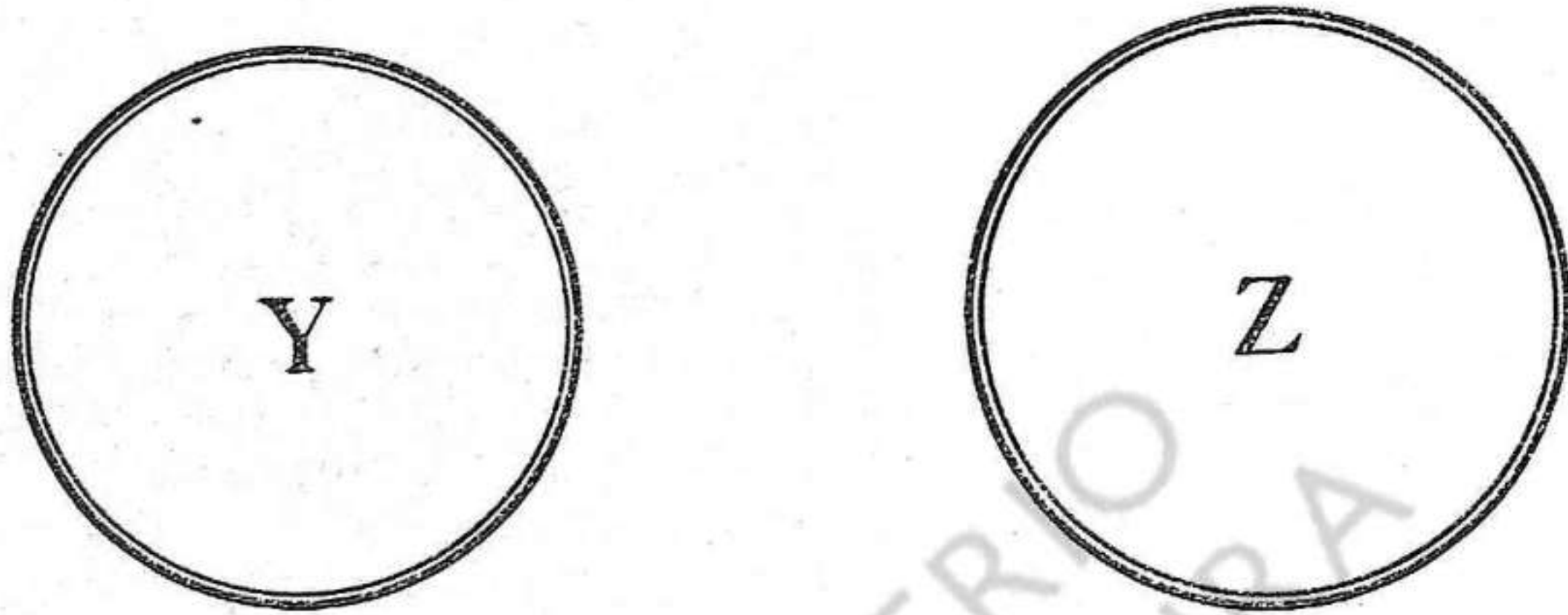

Fig. Y, dita *de la veritat*, és un cercle senzill, color *verd*.

Fig. Z, dita *de l'error o falsetat*, és un cercle senzill, color *roig*.

A aquestes figures, hem d'afegir les combinacions de lletres en altres figures dites *taules* o *esquemes*, triangulars, com l'explicat abans. No sols se formen grups de dos lletres, sinó de tres, quatre y més, y alguns resulten tan grans, que en l'edició de Maguncia, en foli imperial, se'ls han de doblar les fulles perquè surten del volum.

També s'hi ha d'afegir el tecnicisme, si bé aquest no té grans dificultats per qui sab gramàtica. De les idees lul·lianes, siguin d'atributs divins, siguin d'objectes, se formen varis vocables de varies funcions gramaticals y filosòfiques, per medi dels sufixes *-ar*, *-ant*, *-at*, *-able*, *-atiu*, *-ació*. Prenem, per exemple, la idea del *bé*, que en forma abstracte ens dóna *bondat* o *bonea* : per indicar l'acció general combinada ab el temps, tenim el verb *bonificar*; per l'agent, *bonificant*; pel receptor, *bonificat*; per la disposició a rebre, *bonificable*; per la qualitat de tendència, *bonificatiu*; per l'acció abstracte, *bonificació*. Així, de *gran* se forma *grandesa* o *granea*, *grandificar*, *grandificant*, *grandificat*, *grandificable*, *grandificatiu*, *grandificació*. D'*home*, *homificar*, *homificant*, *homificat*, *homificable*, *homificatiu*, *homificació*, etc. Ab això els vocables prenen distintes formes y funcions que presenten distintes aspectes y matços de la idea, com un objecte complicat que roda davant dels ulls y deixa veure totes ses cares. A vegades el llenguatge resulta realment extraordinari, com en aquest passatge que tradueixo del llatí:

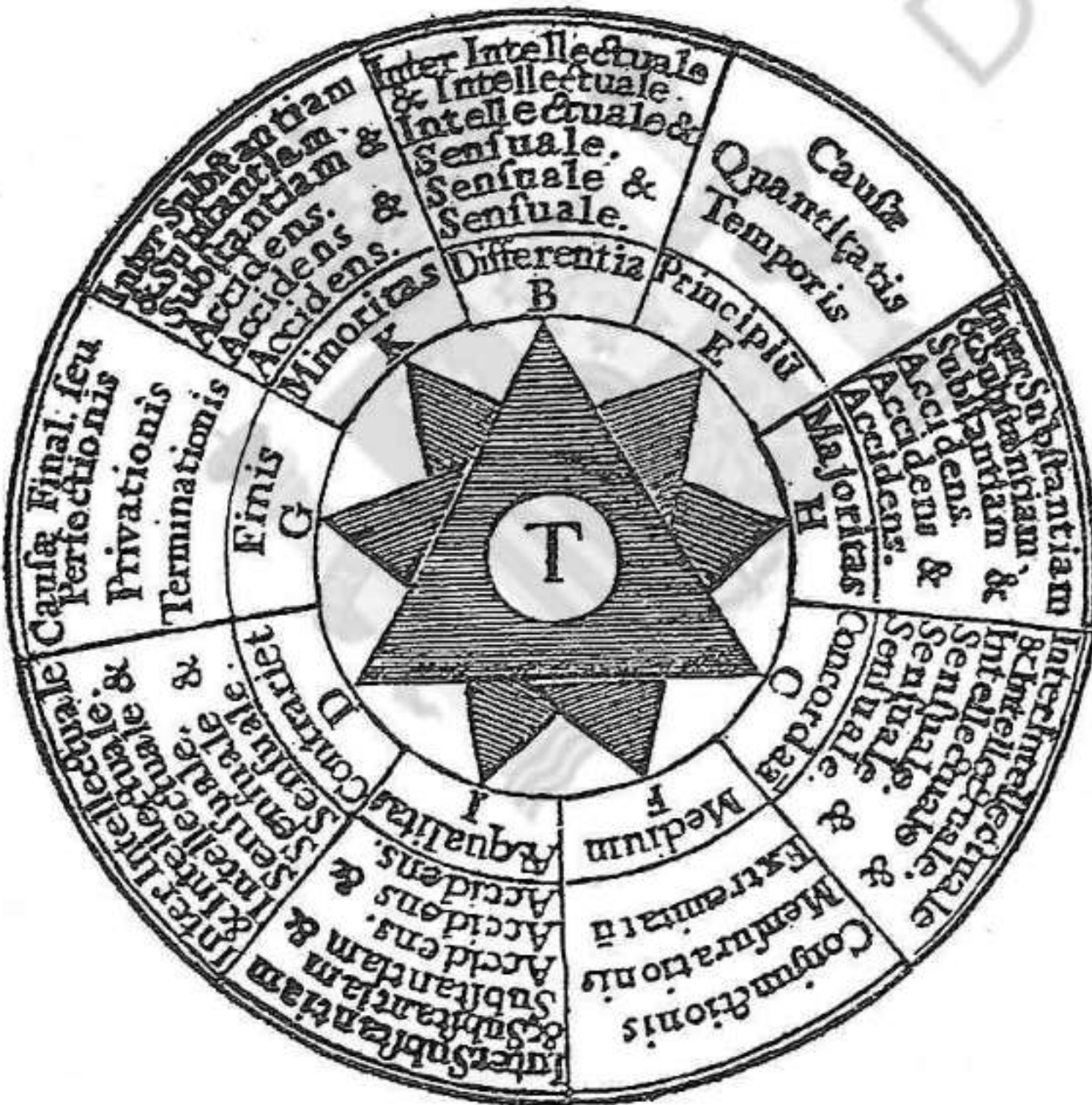
«Tot ser operalíssim, obra operalíssimament : Déu és operalíssim, doncs obra operalíssimament. Se declara la major : Com no pot haver-hi operalíssim sense operalíssimar, ni operalíssimar sense operalíssimant y operalíssimat, ni eixes tres coses poden ésser sense uníssimar, uníssimant y uníssimable; perquè la unitat uníssima y l'operació operalíssima puguin ésser les mateixes raons..., se segueix necessàriament que hi ha tres correlatius en grau superlatiu : operalíssimant-uníssimant, operalíssimat-uníssimat, y operalíssimar-uníssimar.»

Tals són les figures, esquemes y tecnicismes de l'Art Magna primitiva. Té raó Littré quan diu que R. Lull tenia un cap assombrós per les matemàtiques, y qui no el tingui semblant, es probable que ab lo que precedeix hagi començat a sentir cansament y potser símptomes de vèrtig. Això passà en aquell temps a molts deixebles, y d'aquí la simplificació que féu el meteix Mestre Ramón en varis llibres, fins a donar-li l'últim toc en son *Art General Última*, del pròleg de la qual són eixes paraules:

«Com hem fet moltes Arts Generals, volem explicar-les més clarament en aquesta que apel·lam Última, perquè no pensem fer-ne d'altre endavant. Y aquesta la compilem de les altres, afegint-hi expressament algunes coses noves. — Perquè l'enteniment humà està constituït molt més en opinió que en

ciència, y perque cada ciencia té sos principis propis, diversos dels principis de les altres ciencias, per ço requereix y apeteix l'enteniment que hi hagi una ciencia general per totes les ciencias, ab sos principis generals, en els quals s'impliquin y continguin els principis de les altres ciencias, com se conté lo particular en lo universal. — Per eixa ciencia, poden adquirir-se les altres ciencias; puix els principis particulars apareixen y rellueixen en els generals d'eixa Art, y els principis particulars s'apliquen als d'eixa Art com la part al tot», etc.

Entrant ja a la simplificació, redueix el nombre de figures a quatre, y encara aquestes quatre estàn reduïdes en inscripcions.

ATENEU BARCELONÈS

Fig. A, ab sols nou cambres y els següents atributs : B bondat, C grandesa, D duració, E poder, F saviesa, G voluntat, H virtut, I veritat, K gloria.

Fig. T, ab sols tres triangles y les següents inscripcions:

BC	CD	DE	EF	FG	GH	HI	IK	KL	L'
BD	CE	DF	EG	FH	GI	HK	IL	K'	
BE	CF	DG	EH	FI	GK	HL	I'		
BF	CG	DH	EI	FK	GL	H'			
BG	CH	DI	EK	FL	G'				
BH	CI	DK	EL	F'					
BI	CK	DL	E'						
BK	CL	D'							
BL	C'								
B'									

Diferencia concordança contrarietat
Principi medi fi
Majoritat igualtat minoritat

Fig. esquema, com l'explicat anteriorment, reduït a la combinació binària de nou lletres.

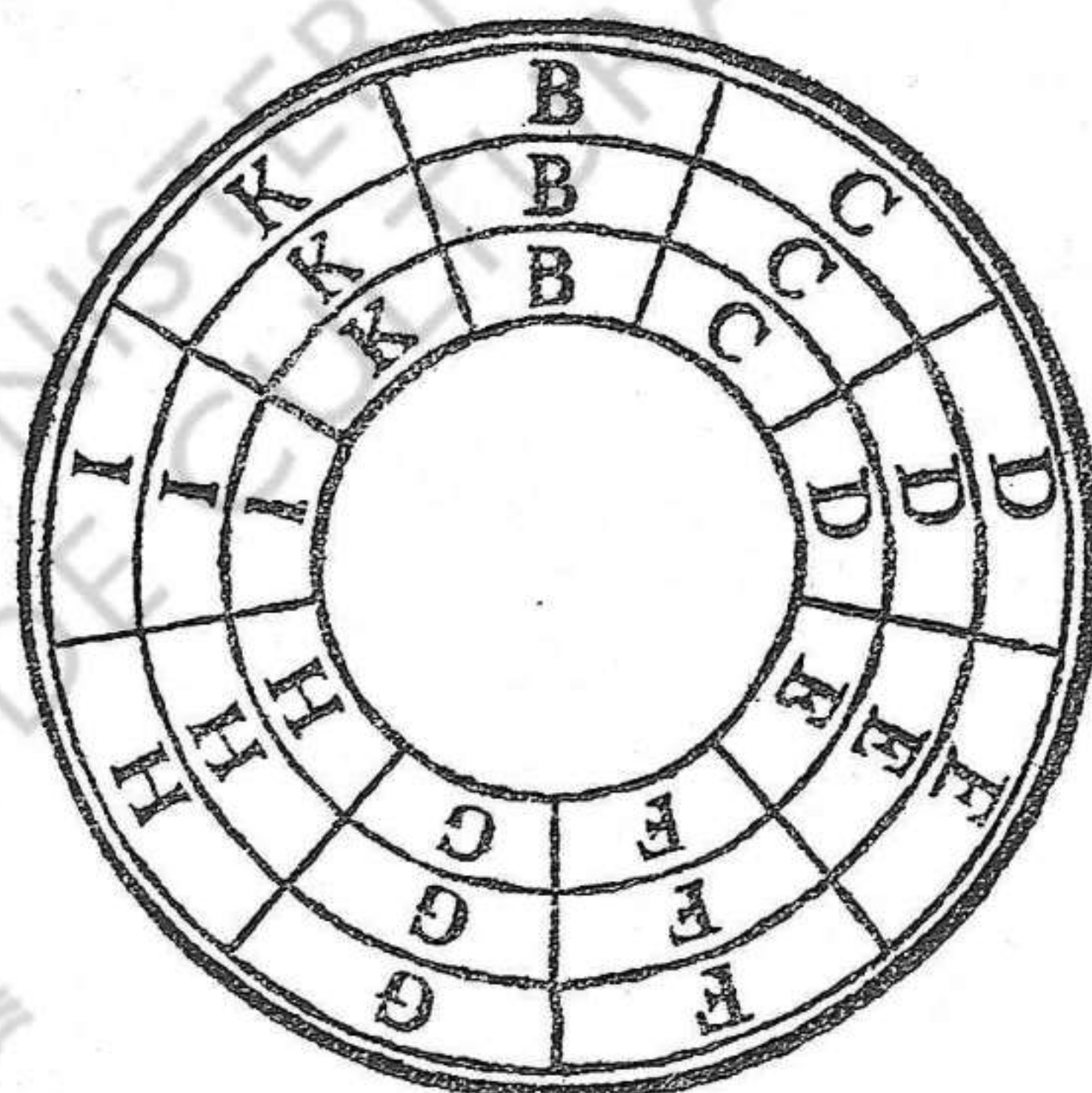

Fig. Anells Concèntrics, ab nou cambres cada un ab les nou lletres B C D, etc. En l'edició maguntina, aquests anells estàn impresos junts en un sol paper; en quasi totes les altres edicions lul·lianes, van en papers solts, cosits pel centre, de manera que els cercles puguin rodar independents. Aquests anells, ab llur rotacions diverses, donen totes les combinacions binàries y ternàries de lletres que podien donar-nos els grans esquemes.

Còm funcionen les figures? Això és l'Art Combinatoria, l'Art que entusiasma a G. Bruno y a Leibniz y a molts d'altres, y que irrità als adversaris de R. Lull fins a fer-los perdre el cap y la llengua. No és possible en poca estona donar una idea completa y perfeta de lo que el Mestre y sos deixebles exposen en una multitud de llibres; però m'esforçaré en donar-ne una idea aproximada.

Notem, en primer lloc, que la frase *Màquina de pensar*, és una frase de bombo, sorollosa y buida, per no dir falsa. Ni el Mestre Ramón diu tal cosa, ni pogué imaginar

que's pensés. Perquè tota aquesta màquina o mecanisme, així en la intenció com en l'execució, és una cosa ben distinta d'una màquina. És un *mètode, intuitiu, nemotècnic, abreviatiu*, per ajudar al pensament en la formació de idees, judicis y raciocinis : *intuitiu*, perquè impressiona els ulls y pels ulls la ment, com els mapes en geografia y les il·lustracions en totes les ciències; *nemotècnic*, perquè ab les figures y esquemes pot ajudar la memoria; y *abreviatiu*, perquè en una lletra o grup de lletres enclou un món d'idees, com en les fórmules algebraiques s'enclouen mons de nombres.

Posats en aquest punt de vista, veurem en les figures uns símbols grandiosos: *A*, el Ser Suprem, ab sos atributs essencials, enllaçats, en un cercle representant la unitat, l'eternitat y fins la trinitat (centre, circumferència, espai) : *S*, l'ànima humana, imatge de Déu, ab ses facultats y actes, tot també en un cercle d'unitat fundamental; *T*, la roda dels principis relatius del Criador y de la criatura; *V*, les virtuts y vicis que tanta influencia tenen per portar-nos a *Y* (la veritat) o a *Z* (l'error). Les altres lletres, en la ciencia lul·liana, com en l'àlgebra, representen diverses series d'idees segons la columna o figura a que's refereixen : *B*, pot significar bondat, o diferencia, o dubte, o Déu, o justícia, etc., y així de les altres. En els esquemes, y millor en els anells concèntrics, per medi del moviment, les idees desfilen en combinacions, de dos en dos o de tres en tres, y 's posen en diversa relació, y 's comparen, s'il·lustren, mostren la concordancia o diferencia o contrarietat, ab lo qual se formen judicis afirmatius o negatius, y 's fabriquen els raciocinis. En les voltes dels anells, surten combinacions d'idees que concorden y s'accepten, idees que discorden y 's rebutgen, idees confuses que 's distingeixen y aclaren. Per totes aquestes operacions, bastant intrincades com tota àlgebra y tota metafísica, el Mestre Ramón dicta *Definicions, Condicions y Regles* que després s'explicaràn, y ab elles se dedueixen conseqüències sobre conseqüències, se posen veritats sobre veritats, com pedres sobre pedres en l'edifici, y així 's va formant l'univers de la ciencia universal lul·liana.

II. — SISTEMA INTERN

Deixem ara la closca, y cerquem la filosofia dins d'ella continguda. Quan R. Lull ens presenta la fig. *A*, símbol del Ser Suprem, ha fet ja una volada sublim de la terra al cel, de lo material a lo ideal. Aquesta volada 's descriu en varis llibres posteriors a l'*Art de atrobar veritat*, principalment en els d'*Ascens y Descens de l'enteniment, Dotze principis de filosofia*, y altres. En el pròleg de l'últim, ho explica el mestre ab gran claretat y refulgents imatges, fent parlar així a la Filosofia personificada:

«De dues maneres so Filosofia : primer, ab els sentits y la imaginació, mon enteniment causa la ciencia; després, la causa ab dotze emperatrius, la divina Bondat, Grandesa, Eternitat, etc. Per aquestes so superior y tinc *corona d'or*; pel sentit y la imaginació, tinc *corona de plata*.»

Per arribar a la idea del gran Ser, el Mestre senyala el camí natural : sensacions externes, sensacions internes, imatges, idees abstractes senzilles, idees complexes y universals, judicis, racionis : així comença la vida intel·lectual. Ve la reflexió, y neix la consciència. Pel discurs, ens elevem a Déu, a conèixer d'alguna manera la seva essència y els seus atributs, passant de lo sensible a lo insensible, de lo material a lo espiritual, de lo relatiu a lo absolut. Sublim escala per on pugem al primer origen del ser. La raó veu el camí, potser un poc fosc, y la fe l'omple de llum. Així concebim del Ser Suprem una idea natural per la raó y sobrenatural per la fe, ab lo qual entenem a Déu y ses perfeccions. Tot això simbolisa R. Lull en la fig. A per medi del cercle que, com el sol, és el millor emblema de la Deïtat en totes les religions y en tots els poemes.

Per pujar a Déu (fig. A), necessitem les facultats psíquiques (fig. S), y formulem principis (fig. T), y evitem vicis y practiquem virtuts (fig. V), fins arribar a la veritat (fig. Y), evitant l'error (fig. Z).

Mes en arribant al cim d'aquesta muntanya santa de la Deïtat, canviem la *Corona de plata* per la *Corona d'or*, y tot l'univers pren un altre aspecte, altres proporcions y colors, com passa als turistes quan atenyen els cims dels turons altíssims. A eixos altíssims turons de la ciencia lul·liana va arribar sense saver-ho Lord Bacon, en la mateixa obra on desprecia l'Art de R. Lull (*De progressu scientiarum* o *The advancement of learning*), quan diu:

«Cerquem la dignitat de la ciencia en son arquetip o primera altura (fig. A), que està en els atributs o actes divins, en quant es revelen a l'home y poden sobriament observar-se. Y no li donem nom de ciencia..., sinó de Sapiencia o Saviesa... Y així, en l'obra de la creació veiem una doble emanació de la virtut de Déu, una que es refereix al Poder y una altra a la Saviesa», etc.

Així l'ànima humana, per la consideració de les criatures y de sí mateixa, en ales de la lògica y de la psicologia, vola fins a les altures divines, y allà, ab llum divina de natura y gracia, ab la fe y la raó ben agermanades (com ho explica el Mestre Ramón en la *Disputa de la Fe y l'Enteniment*), coneix a Déu y sos atributs, y també ses obres internes y externes.

Aquí és, senyors, on el Mestre Ramón, portat pel seu zel de convertir sarraïns y jueus, vol *demonstrar per raons necessaries* el gran misteri de la Trinitat. Per *demonstrar* y per *raons necessaries*, el Mestre entén lo mateix que, ab altres noms més o menys propis o impropis, han entès tots els Sants Pares y apologistes. L'escola tomista, prenent la *Intel·ligencia* com l'atribut principal o característic de Déu, explica o demostra el misteri de la Trinitat pels actes de la intel·ligencia divina, qui engendra una idea, el Verb o Logos, resultant Pare y Fill, y procedint dels dos per amor l'Esperit Sant. Per R. Lull, l'atribut primer de Déu és la Bondat, com se veu en totes les figures, simbolisat per la lletra B; y, per la Bondat y tots els altres atributs,

en aquella sublim rotació d'idees y mots *Bonificant, Bonificat, Bonificar*, etc., presenta moltes y variades raons per aquell altíssim misteri. Així també en presenta per l'altre gran misteri de l'Encarnació y per quasi tots els dogmes de la fe cristiana. A més, intenta explicar totes les obres externes de Déu, fent, després d'aquell sublim Ascens o Pujada de l'enteniment, un Descens o Baixada encara més sublim. No baixem ja per la consciència y les sensacions, ab la lògica y la psicologia y la metafísica ordinaria, sinó baixem a la llum dels divins atributs, que són les raons eternes del ser y ara resulten les raons del conèixer. Baixem del cel a la terra per una altra grandiosa escala, o més bé, com l'àngel Uriel de Milton, baixem patinant per camins de llum, pels raigs del sol de l'ànima, pels resplendors del diví exemplarisme.

En aquest Descens, abarquem els principis de tot ser, de tota ciencia, y així l'*Art Magna* 's diu també *Art General* y *Ciencia Universal*; perquè per ella 's troben els principis universals de tot ser criat, derivats dels atributs del Criador. Aquests principis comprenen totes les ciències, y també totes les arts en llur fonament científic: teologia, filosofia, ètica, mística, jurisprudència, política, medicina, etc., fins la música, la navegació y altres arts: tot ho abraça l'*Art Magna*, no en lo particular y contingent, sinó en lo general y necessari.

Per aquest Descens té l'*Art Magna* tres guies importants: *Definicions, Condiicions y Regles*.

Definicions, són explicacions dels atributs divins, Bondat, Grandesa, etc., infinits en el Criador, finits en la criatura. Què és Bondat? *Allò per lo que lo bo obra lo bo*. Què és Grandesa? *Allò per que la Bondat és gran*. Y així segueix combinant els atributs divins, y també els atributs relatius: Concordancia, Diferencia, Principi, Medi, Majoritat, etc... Notem que el mot *Definició* no el pren R. Lull en sentit propi, estricte, sinó com explicació o indicació. Alguns l'en critiquen: jo l'en alabo. Qui pot definir, exactament y estrictament, la idea de Bondat, de Grandesa, de Bellesa? Tots sabem y sentim lo que són: ningú ha pogut definir-les, perquè són indefinibles, tenint quelcom d'infinít. Ja fa sis segles que el Mestre Ramón pujà a la gloria, y tots els crítics y savis són encara impotents per definir-nos la Bellesa, la Bondat, la Gloria, el Temps, l'Eternitat, de manera que la definició sigui universalment acceptable y acceptada.

Condiicions, són proposicions o sentències derivades de les definicions anteriors. Ex.: *Aquella Bondat és gran qui origina un ser bo; en la Bondat gran, la Virtut no és ociosa; la Veritat és amable en la Saviesa*.

Regles, són altres sentències o proposicions derivades de les condiicions y per elles demostrades. Ex.: *De Déu sempre ha d'afermar-se lo que el manifesti més gran en ses obres; de Déu y ses obres s'ha d'afermar lo que manifesti l'efecte més semblant a la causa, de manera que els divins atributs brillin millor en les criatures*.

Definicions, Condiicions, Regles, combinant-se de varies maneres, poden formar milions, molts milions, de proposicions o sentències. No obstant, en la pràctica

de R. Lull y dels grans lul·listes, les coses es presenten bastant senzilles. Sembla això aquells llargs encadenaments de silogismes de l'escolàstica que encara 's fan avui en les oposicions a canongies, y que els grans teòlegs no usen mai. Els procediments de l'*Art Magna*, en llur essència, no són altra cosa que la invenció o demostració d'una doctrina per medi dels atributs divins. Posem exemples de varis ordres:

La immortalitat de l'ànima 's demostra per l'instint o desig que tots sentim de la immortalitat, efecte del Poder y Saviesa de Déu, que per la Bondat no poden enganyar-nos.

El cel y l'infern s'expliquen per la Justícia infinita de Déu, que premia als bons y castiga als perversos impenitents.

L'amor al pròxim s'explica per la Bondat de Déu, que és nostra norma, y el perdó de les injúries per la Misericòrdia de Déu.

La tirania 's condemna per la Bondat, la Justícia y la Saviesa divines.

Podrien multiplicar-se els exemples sense acabar; però 'm sembla que lo millor és terminar aquesta part ab un exemple de procediments de l'*Art Magna* en les altes regions de la Santedat y de la Mística, exemple tret del llibre d'or *D'Amich y D'Amat* (n. 95):

«Demanaren a l'Amich, de qui era. Respòs: D'Amor. De què est? D'Amor. On estàs? En Amor. Has altra cosa que Amor? Respòs: Hoc, colpes e torts contra mon Amat. Ha en ton Amat perdó? Dix l'Amich que en son Amat era Misericòrdia e Justícia, e per açò era son Hostal entre temor e esperança, perque Misericòrdia lo feya esperar e Justícia tembre.»

Des d'un cert punt de vista, tot l'opus lul·lià, en ses múltiples formes, no és altra cosa que l'*Art Magna* en diferents aspectes, com les variacions d'un motiu musical o com les facetes o raigs d'un diamant. Cercles, esquemes, combinacions, contenen una essència filosòfica transcendent; y aquesta essència la trobarem en els sublims monòlegs y arrobaments del gran llibre de *Contemplació*, en els arbres científics y místics de l'*Arbre de Ciència* y altres arbres, en els vivíssims diàlegs del *Gentil* y de la *Fe y l'Enteniment*, en les espurnes dels *Proverbis*, en els contes del *Fèlix* y del *Blanquerna*, en els versos ressonants del *Desconhort*, en els èxtasis seràfics de l'*Amich y l'Amat*. Diuen que tots els místics són monoideïstes: potser l'afirmació és massa absoluta; però R. Lull certament té una sola idea filosòfica-ètica-política: la unitat universal de la ciència pera arribar a la unitat universal de l'Imperi de Crist. Això, tot això, res més que això, és l'*Art Magna* ab tot l'opus lul·lià en la seva íntima y multiform essència.

És original? És ortodoxe? És científic? A aquestes tres preguntes hem de respondre breument.

III. — ORÍGENS

Durant molt temps, va creure's que R. Lull era un pensador estrany, absolutament original, sense relació ab el pensament contemporani y anterior. La crítica moderna, partint del principi que no hi ha originalitat absoluta y deslligada, sinó evolució col·lectiva mental, ha recercat per tot arreu les fonts lul·lianes. Jo l'en aplaudeixo; com aplaudeixo als geòlegs que escorcollen les entranyes de la terra, y als astrònoms que analisen els abismes del cel. Però aquestes recerques sublimes tenen perills : de lo sublim podem caure en lo ridícol, com les ales d'Icar poden fondre's acostant-se al sol.

Els grans arabistes Ribera y Asin han trobat els orígens de la filosofia lul·liana en els àrabs, especialment en Mohidín y Abenmasarra : no són els primers, com diuen alguns, doncs ja l'Arquebisbe de Tarragona, l'any 1373, havia notat en l'opus lul·lià istil aràbic y un cert arabisme, y així explicava les injustes persecucions contra l'Escola lul·liana. El P. Pasqual y altres, especialment ara el Sr. Bové, troben en l'opus lul·lià, particularment en l'*Art Magna*, influències dels Sants Pares, principalment de Sant Anselm y de Sant Agustí. Molts lul·listes antics y moderns hi han trobat també a Plató y Aristòtil, dels quals se diu que R. Lull és conciliador y harmonisador. Lillie ha descobert l'origen del misticisme lul·lià en la Kàbala, de filiació judaica y talmúdica; altres l'han ovirat en la Roda de la Fortuna de la superstició o de la ignorancia popular; y altres, el troben en l'Evangelí, en Sant Francesc, en Jacopone de Todi, en el Sufiisme aràbic. Segons la *Histoire littéraire de la France*, els llibres més literaris de R. Lull deriven de la novela *Barlaam y Josafat*, plena d'influències búdiques; del *Kalila y Dimna*, original de la India; y de *Les Mil y una nits*, l'obra aràbiga tan coneguda.

Fins la persona de R. Lull té models anteriors, y, pasmeu-vos!, també en té de posteriors : Jacopone de Todi y Mohidín, Sant Anselm y Abenmasarra, Plató y Sant Agustí, Luther y Sant Ignasi de Loyola, fins el modern filòsof alemany Hegel.

D'això, senyors, podríem dir-ne excursions y alpinismes de crítica y erudició. Excursions y alpinismes admirables que jo us invito a prosseguir; puix crec que tots aquests valents que puguen les muntanyes de la historia del pensament humà per trobar les fonts lul·lianes, se queden a mig camí. No troben les fonts, sinó els recs; no arriben als cims, sinó que 's paren als turons inferiors. Hem de pujar més amunt, molt més amunt. El Sufiisme aràbic, el de Abenmasarra y Mohidín, y altres anteriors a ells, deriva del neoplatonisme segons alguns, de l'antiga Persia o Siria segons altres. La filosofia de Plató y Aristòtil vingué d'Egipte y de la India; fins se troben en la India el silogisme y les categories aristotèliques. El Budisme fou un rebrot de religions més antigues. Pugem més amunt, molt més amunt d'aquests turons, vers

els cims coronats de neu y de tenebres, trenta kilòmetres (vull dir segles) més amunt del Solitari de Miramar, allà on el Sufiisme y l'Hel·lenisme y el Budisme estàn encara per néixer, y allà, en *els immensos florits boscos de la poesia india* (frase de Heine), en una floresta o muntanya (altre Randa), trobarem un Hermità, font primera y model primitiu del nostre, model del qual fou sens dubte R. Lull una brillant reencarnació : és *Valmiki*, l'il·luminat cantor del *Ramayana*, aquell qui per compassió y amor de la garça ferida (la dama del càncer) rebé del Déu Brahama y de la Deva Sarasvati el do de la poesia pera anar pel món cantant la historia de Rama, l'Home perfet, encarnació de Vichnu, el verb de la trilogia dels Vedes.

Però deixem-nos d'alpinismes, y tornem al pla. Sobre aquests orígens lul·lians, sentem clares les següents tesis:

I. Varis d'aquests orígens són fantàstics, puix per una part els manquen dades irrecusables y per altra abunden en contradiccions.

II. Certes coincidencies de doctrina y forma poden ésser d'origen aràbic o hel·lènic o búdic, y poden ésser també del tot espontànies y originals. La semblança tota sola no és mai prova de filiació o parentiu, ni en filosofia ni en filologia, ni tant sols en el cos y ànima de les persones. Hi ha germans que no se semblen, y hi ha persones que se semblen sense ésser parentes. Hi ha invents que s'han inventat moltes voltes, hi ha idees y sentiments y fins imatges que neixen alhora en diferents caps y cors. Aquestes coincidencies no proven res.

III. On les coincidencies són grans y consta el parentiu pel mateix autor o per documents, no per això 's perjudica l'originalitat, sempre que lo dels altres s'apropii, s'absorbeixi, se transformi, com la planta que xucla de la terra y de l'aire, o com l'artista qui pren un bloc de fusta o de pedra y en fa una obra d'art. Hi ha en la humanitat una evolució col·lectiva del pensament com del llenguatge : en tal evolució, els grans pensadors són els més actius y eficients, y en això consisteix essencialment llur originalitat. Sant Tomàs y Shakespeare estàn plens de coses alienes; y l'un és el primer teòleg y l'altre el primer dramata. De Shakespeare diu Landor : *Es més original que sos originals : bufà sobre morts, y els donà la vida*. Així R. Lull en son opus y *Art Magna*. Té ambient aràbic, hel·lènic, búdic, però en petitíssimes quantitats si 's compara ab el gran ambient cristià mig-eval que el nutria com a planta original y vigorosa.

Respecte de la conciliació y harmonia de Plató y Aristòtil per la ciencia lul·liana, com s'han escrit moltes planes y fins un volum sencer, convé que fem algunes altres observacions.

Els dos genis filosòfics de Grecia han exercit durant segles una gran influencia sobre l'esperit humà, en les escoles, en les lleis y en les costums. Del braç de Sant Agustí y de Sant Tomàs entraren en l'Iglesia cristiana, y produhiren coses admirables y greus conflictes. Com Plató és el somniador de les *idees* y Aristòtil el filosof dels *fets*, llurs escoles són camps contraris, y per això Menéndez Pelayo els

diu *pòls eterns del pensament humà*, y Coleridge aferma que tot home és per naixença o *platònic o aristotèlic*.

Per fer la pau, ha nascut la idea de la conciliació, y creuen alguns que tal conciliació es troba en la ciencia lul·liana. Què pensar d'aquesta teoria?

En primer lloc, me sembla que R. Lull no pensà en tal cosa, ni deixà escrit un sol indicatiu de què tal intentés. Dubto que conegués a fons les doctrines hel·lèniques, y a més no era admirador dels filòsofs antics quan canta en el *Desconort* (37):

Consolars vol Ramon, empero felló fó
Quant ve que l'Hermità havia opinió
Que'ls philosophs antichs, en los quals fe no fó,
Sien estat començ de tot ço qui es bo.

Y segueix :

..... e donchs ¿per qual raysó
Li philosoph antich hagron mays d'avisó
En lur enteniment que aquells qui pres so?

Pogué fer la conciliació sense pensar-ho o intentar-ho?

En Plató y Aristòtil hem de distingir lo propi y característic de lo que és patrimoni comú de la humanitat pensant. Això és difícil, perquè Plató és bastant obscur en sos *Diàlegs*, y Aristòtil té alteracions en ses obres. Prenem, no obstant, llurs doctrines tal com s'exposen en llibres y escoles, encara avui que 's coneixen millor els textos.

Procedir de lo universal a lo particular y de lo abstracte a lo concret, no és essencialment platònic, sinó molt anterior a Plató : és una tendència nativa en l'esperit pensant, tendència que a vegades ens porta a la veritat y a vegades a l'error. Procedir de les sensacions a les imatges, idees, judicis y racionis, no és característic d'Aristòtil : crec que ja ho feien Adam y Eva.

Lo propi de Plató (y encara té precedents en Sòcrates y en l'Orient) és que nostres idees són records, són innates, impreses en anteriors existències, y són divines, arquetipes, exemplars; y les sensacions resulten inútils, il·lusories, a lo més despertadores. Lo propi d'Aristòtil és dir que no hi ha tals idees innates, que tota idea ve de la sensació, y d'aquí els adagis de què *l'ànima és una taula rasa* y que *res hi ha a l'enteniment que abans no hagi estat al sentit*.

Poden conciliar-se aquestes doctrines? La conciliació podria ésser contradicció. Ja confessen els conciliadors que R. Lull no admet l'innatisme de les idees, ni l'idealisme, ni l'existència anterior de l'ànima, tot això que és l'essència del platonisme. Però sostenen que les idees platòniques són, com els atributs lul·lians, raons eternes del ser y del conèixer. Això falta provar, com falta provar que R. Lull admetés com exclusiu el sensualisme d'Aristòtil, ell, qui admet la comunicació directa de

Déu, del qual diu que ha rebut per *do espirital* la seva *Art Magna*. Per mi, tinc que R. Lull és un original en l'ambient cristià, mesclat d'ambient aràbic, hel·lènic y oriental, y celebros que no sigui de Plató ni d'Aristòtil, ni emprengui la difícil tasca de conciliar-los; puix crec, ab Frederic Schlegel, que «si els filòsofs cristians de l'Edat-Mitja, en comptes d'adoptar el sistema aristotèlic, haguessin construït y avençat sobre la base dels primers grans pensadors de l'Europa cristiana, l'edifici de la cristiana filosofia s'hauria aixecat ab major facilitat y promptitut, y hauria resultat de molt més bella estructura». Això féu R. Lull, del qual *la teoria*, com diu F. Canalejas, *sorgeix pura y viva del fons del cristianisme popular espanyol, vera inspiració y escola del Doctor Il·luminat y Martri*.

IV. — ORTODOXIA

Al voltant de l'*Art Magna* y de l'opus de R. Lull, s'ha format una atmòsfera cremant d'amors y odis, que encara, després de sis segles, no està del tot extingida. Per un costat, se té l'*Art Magna* com inspirada, revelada, infusa, com *do sobrenatural*: per altre, repetidament, sanyudament, se l'ha titllada de perillosa y herètica. Procedim ab serenitat y per graus.

Estudiant la vida y obra de R. Lull, des del punt de vista catòlic, trobem que el Doctor Il·luminat tenia la fe més viva y enèrgica; sotmet totes ses obres a la correcció de la Santa Romana Iglesia, recorre tot el món, acut a reis y papes, cardenals y prínceps, prelats y religiosos, per Espanya, França, Italia, Àfrica, Orient, tot per la propagació del Cristianisme, per la conversió dels sarrains y jueus, heretges y cismàtics, sota la suprema autoritat del Sant Pare de Roma. Volla creuada intel·lectual de les disputes per conquerir les ànimes, y la creuada material de les armes per conquerir el Sant Sepulcre y tot el món pels cristians. Ni els papes, ni els bisbes, ni els religiosos, ni les universitats, troben màcula en sa conducta y ses doctrines, ans les omplen d'elogis: encara que alguns (no pas els sants), admirant y alabant sos projectes, els creguin fantàstics, romàntics, impracticables. És més: R. Lull diu en molts llocs de son opus que l'*Art Magna* la té de Déu, per *do espirital*, y ningú el contradéix. Mor gloriosament, neix la seva gran escola, se multipliquen les càtedres, y la Santa Iglesia calla y admira durant mig segle, sense que s'alci una sola veu en contra.

Arribem a 1366, mig segle després del martiri, y sona una veu insolent y furiosa contra la persona del Sant y del Mestre, contra ses doctrines, contra son culte y escola, y especialment contra l'opinió (avui dogma) de la *Concepció Immaculada* de la Verge, que sostenia l'Escola lul·liana ab la franciscana contra l'escola tomista.

Notem que és un deure estricte de lògica y moral no atribuir a ningú heretgies sense fonament, no interpretar mal lo que pot interpretar-se bé: y si s troba una heretgia clara, y per altra part consta la bona fe de qui la diu, no deu atacar-se ab

virulència ni se'n deu dir propiament heretgia, puix li manca l'essència que és la pertinàcia: deu dir-se'n error o equivocació, que s'ha de corregir ab caritat y respecte. Això han fet els sants, especialment Sant Tomàs, y això fa tota persona honrada.

Mes la veu que s'alçà contra R. Lull y ses doctrines, de cop sonà com veu d'infern, respirant odis y furies. La veu era de fra Nicolau Eymeric y Marrell, dominic, Inquisidor general del regne d'Aragó. Truncant y alterant els textos, falsificant passatges, afegint disbarats, cridant que *fou el Diable, no Crist*, qui s'aparegué a R. Lull, l'Eymeric y Marrell fabricà més de cinc-cents errors en les doctrines lul·lianes, dels quals n'escullí cent que li semblaren més gruixuts, y els denuncià ferotjament des de la trona y davant del papa Gregori XI. Derrotat al tribunal de l'Arquebisbe de Tarragona Pere Clasquerí (1372), acut més rabiós al Papa, y derrotat davant del Papa a Avinyó (1376), acusa, calúnnia y persegueix encarniçadament les doctrines lul·lianes y als lul·listes, atribuint an aquests nous errors. Desafia als reis, els quals, per sos crims y escàndols, el condemnien a mort y a l'exil; desafia a sa ordre, la qual el deposa; y encara 's proclama cínicament *Defensor de la fe*. Ja mort el papa Gregori XI, llença en 1387 una Butlla datada en 1376 (onze anys avans) on se condemnen els cent errors y altres coses; y segueix escumejant de rabia, fins que mor obscurament a Girona en 1499, y 's transforma en vampir del lul·lisme.

El temps, senyors, no permet seguir totes les etapes d'aquesta controversia tan viva y tan trista. La Butlla era *falsa*: així ho declarà l'autoritat eclesiàstica, y així ho demostra la historia. Després dels últims documents trobats als arxius de Barcelona, la figura de l'ofensor del Mestre Ramón es posa encara més negra: és d'un gran boig o d'un gran criminal. Mes com la falsa Butlla s'imprimí en son *Directorium Inquisitorum* des de la primera edició de Barcelona, 1503, y la demostració de sa falsetat no ha cundit de la mateixa manera, resulta que les vils calúnnies contra R. Lull y ses doctrines han serpejat com un càncer per molts llibres y centres del món, fent tota una turba-multa d'anti-lul·listes, o *marrells* com els deien a Mallorca. No obstant les declaracions del Concili de Trento favorables al nostre Sant, no obstant les excomunionis de dos bisbes de Mallorca contra els ofensors del Mestre, y no obstant les monumentals refutacions del P. Pasqual y altres lul·listes, el verí corre encara en nostres dies per Espanya y l'estranger, y tenim aquí l'últim *marrell* encarnat en un col·lega del primer, Fra Sabí Martínez Lozano, qui, seguint l'exemple del crudel Inquisidor d'antany, falseja les doctrines lul·lianes y falseja les condemnacions de l'Iglesia.

Permeteu, senyors, que parli ab tristesa y duresa, perquè estudiant aquesta verinosa qüestió m'he sentit la consciència sublevada. Y per veure si en tinc motiu, examinem el primer article denunciat per l'Eymeric y l'últim atacat per Fra Sabí.

L'article de l'Eymeric diu: «*En Déu hi ha moltes essències*», y el penja a l'obra lul·liana *Filosofia d'amor*. Cerquem en l'obra, y trobem: «*Grandesa d'amor, hi ha moltes essències en mon Amat?*», y respòn que hi ha «*una sola essència y substància*».

És a dir, que l'Eymeric pren una pregunta retòrica, li treu els signes d'interrogació, calla la resposta, y ja té feta y dreta l'heretgia. D'això, en català vulgar se'n diu *barra* : en llenguatge ètic y jurídic, què en direm?

Fra Sabí procedeix d'una altra manera. No trobant un text de R. Lull on mossegar, apilota textos sobre textos, y els cuina com li plau, per deduir que R. Lull cregué en la *demostrabilitat intrínseca rigorosa dels misteris (sic)*, y no trobant en el temps del Sant una condemnaió d'aquella doctrina, acut a l'anatema del Concili Vaticà. La tasca de Fra Sabí és tan odiosa com ridícula : una heretgia no pot *deduir-se* així, perquè l'autor pot negar (com jo nego) la conseqüència de tot aquell pilot escandalós de premises. Quan Fra Sabí atribueix a R. Lull el creure en la *demostrabilitat intrínseca rigorosa dels misteris*, falseja a R. Lull que no diu tal, ans diu lo contrari : perquè sempre posa la fe per davant y per sobre la raó, y perquè reconeix el misteri en els misteris, y fins en punts que l'escola tomista vol conèixer per la sola raó natural. Escolteu al Mestre en son gran llibre de *Contemplació*:

«Si lo meu enteniment no pot atenyer la poquea del àtomus qui es tan poca que nos pot minvar, ¿com porà atenyer a la granea de la vostra essencia, e majorment con la part del àtomus sía cosa finida e la vostra essencia sia sens fi?... La mia cogitació no pot bastar a cogitar en Vos segons la noblea de vostra Deitat.»

Y podria aduir molts altres textos lul·lians, a la lletra, contra la falsa deducció de l'últim *marrell*. Però lo més notable és que també és fals que el Concili Vaticà condemni lo que suposa Fra Sabí. No, no és això : val la pena de llegir bé. El Concili diu a la lletra : «Si algú digués que en la Revelació divina no 's contenen *neguns* vers y propiament dits misteris, sinó que *tots* els dogmes de la fe poden entendre's y demostrar-se per la raó ben cultivada y *per principis naturals*, anatema sigui.» Això no és lo que diu Fra Sabí, y això encara està més lluny de la lletra y de l'esperit del Doctor Il·luminat.

Fins ara tota la turba de *marrells* ha estat impotent per trobar un sol text autèntic, nèt y clar, de R. Lull que no pugui tenir una bona interpretació ortodoxa. Ni un sol text! Això, senyors, ens dóna el nivell mental y moral de tota aquesta colla de sectaris.

A voltes penso que fem mal els devots del Mestre Ramón en molestar-nos per aquestes coses : potser fóra millor riure-se'n. Conten que si davant d'un remat de bèns poseu una barra a poca altura, els primers bèns fan un saltironet per no entrebancar-se; y si passats els primers treieu la barra dissimuladament, els següents fins als últims segueixen fent el saltironet com si la barra hi fos, perquè els de davant ho fan. El conte és del Prof. Westermarck per explicar certs fenòmens socials, y jo el repeteixo pel meu assumpte. Els bèns de l'Eymeric encara van saltant per la barra de la falsa Butlla : doncs... que saltin.

V. — VALOR CIENTÍFIC

La tendència moderna en l'estudi dels sistemes filosòfics, jurídics y fins religiosos, no és mirar-los en llurs aspectes de veritat o error a seques; sinó com fets humans, socials, examinant menudament llur naixença, llurs causes, llur vitalitat, llur bellesa, llurs efectes, llur evolució en la història : així ho fan també ab la terra y el cosmos la geologia y l'astronomia.

Si en aquesta forma considerem l'*Art Magna*, no hi ha dubte que la trobarem de gran importància científica; per ser un sistema que cerca la unitat fonamental de tota ciència, pels seus caràcters y mètodes extraordinaris, per haver fundat una escola popular molt notable per sa extensió y duració, per haver omplert de llibres les biblioteques nacionals y estrangeres, y per haver deixat en el pensament europeu, durant sis segles, fondes petjades filosòfiques, teològiques y literàries, y fins per haver atret els trons y llamps d'una escola poderosa. Molts cèlebres filòsofs antics y moderns no estàn en influència y grandesa a l'altura de R. Lull.

Mes, pel ver y sincer filòsof, no hi ha aspecte, en les coses, més interessant que el de la veritat y l'error : per ço R. Lull ens presenta l'error y la veritat en els cercles Y y Z. Examinem, doncs, breument, imparcialment, lo que hi ha en l'*Art Magna* de veritat y d'error, lo que conté d'intrínsec valor científic.

Notem per endavant dues coses : 1.ª, que no és prudent, en aquest assumpte, formar un judici rodó y en bloc, perquè l'*Art Magna* és molt complexa, y podria tenir parts de valor distint, és a dir, podria tenir barreja de veritat y d'error; 2.ª, que pot haver-hi diversitat de judicis, segons la severitat y rigor de la crítica; puix d'una manera la judicàrà el catòlic y d'una altra el racionalista, d'una manera el tomista empedreït y d'una altra el pensador independent, d'una manera el crític dur y prosaic y d'una altra el bla y poètic. Més que judici propi, jo voldria fer franques y clares observacions, perquè cadascú judiqui segons li sembli millor.

Què direm de la closca de l'*Art Magna*, dels cercles màgics, de les rodes de la ciència? Els adversaris de R. Lull se'n riuen (cosa ben fàcil) y molts lul·listes les rebutgen. Joestic enamorat de la màxima de Leibniz : «*No desprecieu fàcilment les coses*», màxima tan recta en moral com fonda en filosofia. Tot té raó d'ésser, fins la closca de la nou y les espines de la rosa. En els cercles lul·lians hi ha un mètode intuitiu, nemotècnic, abreviatiu, y els *Anells concèntrics* han servit a un savi estranger per idear una llengua filosòfica, una llengua sublim per les idees pures, descarnades de paraules materials. Jo l'estimo com el plomatge de l'aucell, com la petxina del crustaci, com l'estoig d'una joia. Els cercles són símbols trascendentals, y com símbols potser contenen més veritats que els símbols de l'Egipte, de Babilònia y de la Índia.

Respecte de la filosofia interna, distingim la teologia dogmàtica sobrenatural de la filosofia o ciencia natural.

En la teologia dogmàtica, l'*Art Magna* ha tingut y té un valor positiu molt gran, fins en molts que la segueixen inconscientment: molts teòlegs són lul·lians sense saber-ho, com molts homes sense saber-ho són platònics. Molts misteris cristians s'expliquen en totes les escoles teològiques pels atributs divins, per la Bondat, la Justícia, la Saviesa, l'Omnipotència, la Misericòrdia de Déu; y sempre que s'acut als atributs divins per explicar o demostrar un dogma o misteri de la religió, se posa en pràctica l'*Art Magna*. El dogma de la Concepció Immaculada, declarat per Pius IX, y tan terriblement debatut en altre temps, sempre s'ha defensat y encara s'explica per l'argument dit d'Escot, però començat ja per R. Lull: *Potuit, debuit, o decuit, ergo fecit*; on funcionen el Poder, Saviesa, Bondat, Gloria, etc. El dogma, també modernament declarat, de la Infalibilitat Pontifícia, del qual se troben també preludis en l'obra lul·liana, s'explica y defensa per arguments anàlegs. Així la teologia dogmàtica està usant continuament l'*Art Magna* ab l'acceptació de totes les escoles.

En la filosofia natural, altra volta s'ha de distingir. A les portes de l'*Art Magna* hi ha una cosa d'admirable valor en tot temps, y que ja advertí F. Canalejas: el *dubte*, dit *cartesià*, metòdic, acompanyat d'un intens y desinteressat amor a la veritat. Vol R. Lull que a l'examinar una qüestió ens posem al fi de la balança, sense inclinar-nos a dreta ni esquerra, fins que el pès de la raó ens porti a la veritat. El savi qui cerca tals microbis a l'aigua o tals habitants a la lluna, és molt probable que els hi trobi. El Mestre Ramón preceptúa que no cerquem tals habitants ni tals microbis, sinó que examinem sense prejudicis, sense desitjos, sense interès. Veus aquí una cosa lul·liana que és d'un valor etern.

Al costat del dubte metòdic, mereix posar-se l'admirable doctrina dels *Punts trascendents*, aquells sublimes moments intel·lectuals en què ovirem la divina veritat entre les tenebres de les apariències y les il·lusions. Veiem que el sol surt, puja, baixa, se pon, com una llantia, per il·luminar la nostra terra: il·lusió, apariència, error! Quan coneixem la rotació de la terra sobre ella mateixa y al voltant del sol, llavors arribem al punt transcendent. El tren y l'automòvil corren sols, y ens sembla que dins porten cavalls o dimonis: quan descobrim que els dimonis y cavalls no són sinó enginyosos motors, arribem al punt transcendent. Així, en les ciències, arts, historia, política: quan esqueixem els vels de les apariències, il·lusions, mits y llegendes, per veure neta y pura la veritat y la bondat, llavors conquerim els punts trascendents. Veus aquí una altra joia lul·liana d'indiscutible valor.

En l'*Ascens* de l'enteniment, en aquella filosofia que porta *corona de plata*, hi ha rejuenit el vell *Òrganon* d'Aristòtil y anticipat el nou *Òrganon* de Bacon, junt ab l'amor a la natura y l'esperit d'observació y d'anàlisi, junt ab l'inducció dels fets a les lleis, de lo particular a lo general, de lo concret a lo abstracte. Negar el valor d'això, fóra negar la ciencia antiga y la moderna.

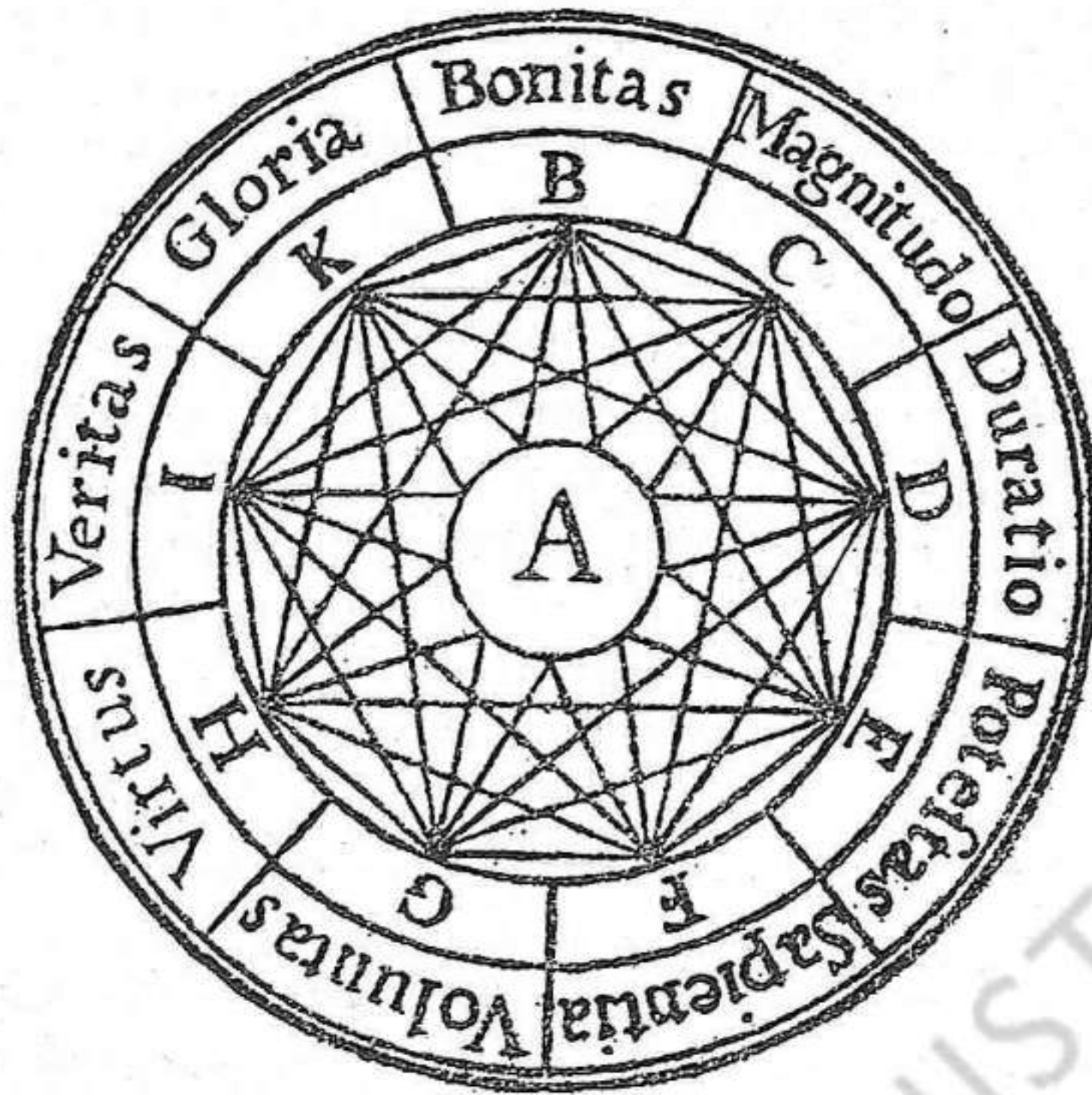
Y arribem al punt negre, als cims vertiginosos, als altíssims turons de la ciència lul·liana, coronats ab *corona d'or*, on se coneixen els abismes del Ser Suprem y 's fa el sublim *Descens* o baixada de l'enteniment, ab la unitat de les lleis de l'ésser y del conèixer, ab la visió sintètica de l'univers, ab la Ciència Una y Universal del Criador y de les Criatures.

Una cosa important tinc de remarcar intensament. Certs adversaris de R. Lull ataquen lo que el Sant no diu, lo que ells en llur ceguera li suposen. La Ciència Universal Lul·liana, segons R. Lull, no engloba tots els coneixements concrets, ni és germe tant sols de tots els arbres y rames de les ciències : és pura filosofia o ciència dels principis, motius o fonaments de totes les ciències y de moltes arts. Lo concret, lo particular, els fets, sempre s'han de cercar ab l'observació y l'anàlisi. Aquells, doncs, que combaten l'*Art Magna* y la Ciència Universal, suposant que ens dóna prompte y sense feina, fetes y dretes, totes les ciències, són Quixots qui fan gegants dels molins de vent y converteixen els bèns en cavallers : als tals, que els refuti Sanxo Panza.

Lo altre, el punt negre, els cims vertiginosos, són realment obscurs y enigmàtics. És molt difícil, per no dir impossible, que el nostre enteniment finit se formi del Ser Infinit una idea tan perfeta que pugui ésser després origen de tota la visió sintètica de l'univers y de tota ciència. Diu el mateix R. Lull : «Jo so potencia inferior, y Déu és objecte superior». La nostra idea de l'Infinit és finita, inadequada, vaguíssima: és petita y fosca si 's compara ab l'objecte : és la gota en el mar, l'espurna en el sol, l'àtom en el món; y, a més, és diversa, molt diversa, en els diversos enteniments que la formen. Segons la Santa Biblia, *l'home és imatge de Déu*; segons la trista pràctica, *Déu és imatge de l'home* : el Déu del salvatge és salvatge, y el Déu del civilisat és civilisat; el Déu de Sant Francesc no és pas el Déu de Torquemada; com ara el Déu dels assassins no és pas el Déu de les víctimes. Per altra part, els atributs divins són molts, llurs combinacions a milers, y la tasca d'harmonisar-ho tot està plena d'espines. Per ço és molt difícil construir la ciència en la idea finita de l'Infinit; y temo que la ciència moderna, sempre més positivista per un cantó y més agnòstica per l'altre, a pesar de l'*intuitisme* de Bergson, de l'*espiritisme* de Lodge, y del *panenteïsme* d'Eucken, no acceptarà les sublimitats de l'*Art Magna*, com no accepta els *idealismes* de Plató, ni les *harmonies* de Leibniz, ni les *nebulositats* de Hègel.

* * *

Guardem-nos, senyors, dels vèrtigs, y terminem. Sigui quin sigui el judici que formem de l'*Art Magna* per un aspecte, per un altre aspecte tots confessarem que en son fons y en sa cúpula viu y palpita un esperit enèrgic de Bondat, Veritat y Belleza. Diu William James que les pensades dels grans místics, les flamarades que neixen dels cors encesos en amors ideals, són finestres o balcons que donen als hori-

zons trascendentals, als panorames del més enllà de les il·lusions, als mons infinits. Tornem a mirar la fig. A de l'*Art Magna*, la senyora y emperatriu de totes les figures, y trobarem en ella la gran finestra o balcó per mirar a tots els horizons y panorames del temps y de l'eternitat, de l'espai material y de l'espai espiritual. És un símbol grandíol, de valor etern, científic, ètic, artístic, social y polític; corona de Déu, corona dels hèros, corona de tota noble cultura; símbol que s'hauria de gravar en tots els cors y en totes les ànimes, en les llars com en els temples, en les escoles com en els camps

de batalla. Cercle admirable on roden idees radiants, incandescents, com els sols en la màquina del cosmos : el sol de la Grandesa, el sol de la Saviesa, el sol de la Justicia, el sol de la Bellesa y de la Gloria; però, noteu bé, darrera sempre, seguint sempre, el primer sol, el sol de la Bondat, sense el qual tota ciencia és maligna, tota art corruptora, tota grandesa satànica; y pel qual tots els valors de la vida 's multipliquen y creixen, alçant-nos vers aquella suprema *Unitat*, que, com diu Mestre Ramón, *és viva, e tota és amable e savia e gloriosa*.

FI

VIDA DE GUILLEM SHAKESPEARE

III

ESBRINATS ja en la darrera conferència tots els elements autobiogràfics y de valua general subjectiva que les obres de Shakespeare puguin contenir, tornem ara a la carrera més positiva y segura dels fets de sa vida, adés coneguts documentalment, adés afermats segons bona tradició. En nostra primera conferència els exposarem fins a l'arribada del poeta a Londres.

Esdevingué aquesta, com sabem, en 1586, quan tenia ell vint-y-dos anys. No pot hom precisar on fou son primer sojorn, mes una circumstancia contributiva ens el revela, no massa temps després d'ésser en la metròpoli anglesa. Era aquell situat en la parroquia de Santa Helena,¹ a Bishopsgate, ben aprop d'*El Teatre* que Jaume Burbage bastí a Shoreditch, fòra murs de la capital. En 1596 Shakespeare traversà el Tàmesis y se n'anà a Southwark, en un lloc colindant, segons Alleyn, al *Bear Garden*² o jardí de l'ós, així nomenat per ço com hi eren donades les lluites d'òssos, taurs y cans qui tant predicament assoliren en el temps d'Elisabet. La nova casa on sojornà el poeta s'aixecava en terra pertanyent al bisbe de Winchestre. Probablement hi vivia, quan en 1599 *El Teatre* fou desmuntat y bastit de nou sots el nom d'*El Globus* en el Bankside, aprop de son alberc. Llavors tots aquells carrers s'ompliren de còmics, y així hi trobem registrats en Phillips, en Pope y el germà petit de nostre poeta, Edmón, qui també representava. Quan aquest morí, en 1607, fou sebollit en l'esglesia de Sant Salvador de Southwark, prova de què encara vivia allí, mes el dramaturg en dit any havia ja tornat a canviar de casa com veurem. S'albergaven també per aquells encontorns els escriptors dramàtics Francesc Beaumont y Joàn Fletcher, ben amics de nostre poeta, qui colaborà en ses tres últimes obres ab el darrer, com diguérem ja.

Sojorns a Londres.

Edmón Shakespeare.

1. Aquesta esglesia està equidistant en direcció SO. de la Borsa y en N. de l'actual estació de Liverpool.
2. Molt aprop de l'actual pont de Southwark.

*Contribu-
cions.*

Y esdevingué que en 1593 el Parlament votà tres forts subsidis per a la corona, quiscún de 2/8 per cada lliura esterlina imposable segons els registres fiscals. Shakespeare hi constava per £ 5, en guisa que segons les tres contribucions devía pagar-ne dues, quantitat aquesta equivalent a més de cinquanta duros nostres. Mes la màquina administrativa funcionava ja llavors malament y mandrosa, de manera que el poeta, qui vivía y estava empadronat a la parroquia de Santa Helena, se canvià a Southwark sens haver pagat dit tribut. No se n'escapà, però; els funcionaris averiguaren sa novella casa, y tres anys després, ço és en 1596, demanaren al bisbe de Winchestre llicencia per a cobrar per parts les quantitats debudes per Shakespeare.

*Cristòfol
Montjoy.*

Documents judicials ens donen coneixença de son ters domicili en 1604. Resulta que eixint-se de Southwark y repassant el riu anà a sojornar en qualitat de rellogat a can Cristòfol Montjoy, qui vivía al carrer de l'Argent (Silver Street) en Cheapside. L'època del canvi no pot ésser precisada, mes la declaració testimonial de què ens anem a ocupar exigeix que ja bon temps abans de 1604 el poeta visqués en el domicili de Montjoy. Era aquest un francès huguenot, qui, fugint de sa patria, s'era refugiat com altres molts a Londres. La muller d'en Ricard Field, el compatrici de Shakespeare, qui, vegérem en la primera conferencia, li havia estampats sos dos poemes, era també huguenota. Vivía aquest matrimoni en Wood Street (carrer de la Fusta) qui feia cantonada ab el de l'Argent, en guisa que, donada l'amistat de Field y el dramaturg, no és massa arriscat suposar que aquell li proporcionés la maisó veïna d'en Montjoy. L'ofici d'aquest era el de perruquer, ço és assaber, constructor de perruques y agençaments per a els elaboradíssims pentinats femenins. Vivía el francès Cristòfol ab sa muller, llur filla María y nostre poeta com a rellogat. En 1598 havia pres com a aprenent un tal Esteve Bellott, francès també, ab la condició de mantenir-lo y curar de sa roba blanca, restant els vestits a càrrec de sa mare, qui era romasa a França. Emperò, tan content estigué Montjoy de la bona feina de son aprenent, y en tal guisa li féu prosperar el negoci, que prengué a messió seva totes ses despeses, y quan en 1604 l'Esteve se passà ja a mestre de son ofici y determenà fer un viatge per Espanya, li donà 6 lliures (avui 150 duros) pel viatge. Mes durant aital aprenentatge, també féu el seu María Montjoy, y no és sorprenent que, boi treballant, Esteve y María s'enamouressin. Emperò el jovincel se n'anà sens comprometre's, y quan revingué d'Espanya, la mare de la noia decidí fer entrevenir a Shakespeare, qui coneixent-los a tots, mes no essent de la familia, fruía de més llibertat per menar els dos cors a bona unió. Nostre poeta reeixí, y en el mateix any de 1604 la parella fou maridada.

*Matrimoni
d'Esteve Be-
llott.*

Fou pactat que els nuvis viurien ab els pares d'ella y treballarien com abans en la confecció de perruques y postiços durant dos anys, rebent llavors £ 50 (uns 1,250 duros). Mes al cap d'un any l'Esteve ja estava cansat de viure ab els sogres, y ell ab sa muller se mudaren de casa. Morí madona Montjoy, y llavors retornaren a sojornar ab el viudo. Mes aquest y son gendre no congeniaven; Esteve li reclamà

el dot de £ 60 (uns 1,500 duros) y a més la formalització d'un llegat de £ 200 (uns 5,000 duros) el dia de sa mort. Montjoy refusà el primer y negà haver promès el segon.

Fou llavors que l'Esteve Bellott s'adressà als tribunals y posà plet a son sogre. La declaració de Shakespeare, qui havia complert ço que era considerat honorós y obligat paper de mitjancer, havia d'ésser d'importancia capdal, y la posteritat deu a la mateixa, no sols conèixer son domicili durant tots aquests anys a Londres, ans encara posseir-ne un autògraf estampat al peu. Foren descoberts aquests documents per Carles Wallace, professor nord-american, qui els publicà per primera volta en el *Harper's Monthly Magazine* en mars de 1910. Nostre poeta comparegué davant el tribunal per a retre son testimoni en maig de 1612, y jatsia sens comprometre's ni precisar quantitats, sa declaració és favorable al querellant Esteve Bellott. Y proven sa intervenció íntima en aquest afer les continuades referencies que an ell fan els altres testimonis, més precises sens dubte que les d'ell mateix. Malgrat no ens interressi, el plet fou guanyat pel gendre.

*Shakespeare
testimoni ju-
dicial.*

La firma autògrafa de Shakespeare en aital declaració és una de les cinc que poseim, a més de les caplletres quasi segurament escrites per ell mateix en les guardes de les *Metamòrfosis* d'Ovidi. Respecte a la casa mateixa d'en Montjoy, on el poeta visqué, els testimonis afirmen que el mandat la tenia en Muggle Street y Silver Street, ço és, la cantonada. Com el primer carrer no travessa, ans sols desemboca, hi havia dues cantonades en sa banda nord. La de l'oest consta era ocupada per l'Hostal de Neville; en conseqüencia, la casa d'en Montjoy era al nord-est. En son lloc hi ha avui un edifici modern qui no té cap interès.

*Firmes au-
tògrafes.*

*Casa d'en
Montjoy.*

Ja parlàrem de la manca de cabals ab què Shakespeare arribà a Londres y ço que és més greu, dels deutes ab què deixava sa familia a Stratford. Recordàrem també que alhora sa vocació y coratgia natural li feren prest trobar un ofici servil a les portes del teatre. Prest, però, entrà en les representacions d'aquest, y no hi ha pas dubte que si histriònicament y literaria ben depressa li donaren nom, noresmenys financierament ne tragué bells beneficis. La vida de Shakespeare en sos començaments a Stratford, fou dura; conegué ço que és una devallada y un daltabaix en una casa, més agre certes que la naixença en pobresa. Mes, bon punt a Londres, sos negocis terrenals fruiren d'absoluta prosperitat. Anc que no ens plagui, hi ha que rebutjar tot romanticisme en aquest punt. La carrera literaria de Shakespeare se desenrotllà ab caràcters de burgesa felicitat. Shakespeare tingué més sort que Cervantes, si és lícit caure en la temptació injustificable de comparar abdós escriptors. L'anglès aparegué en el moment y en el lloc oportuns. Sa vocació tan prodigiosament y complerta dramàtica floresqué en la metròpoli anglesa, quan d'ella escrivia Fynes Morison: «de la mateixa manera que segons ma opinió hi ha més comedies a Londres que en totes les altres parts del món que jo he vistes, aiximateix llurs comedians passen a tots els altres del món». Els londinencs eren febrilment apassionats

*Londres y
els teatres.*

pel novell teatre y el pagaven bé. Ningú, doncs, tan ben qualificat com ell per a treure'n bons profits, tant més quan, a semblança de son pare, fou també curós y pràctic en sos negocis comercials.

*Drets d'au-
tor.*

Fins 1599, els ingressos li havien de provenir de son treball personal com a actor o del preu de ses composicions com a autor. Les companyies llavors compraven les obres dramàtiques abans d'ésser representades; si tenien bona reeixida, una part dels beneficis de llur segona representació eren també per l'autor, y en cas excepcional algú escriu a títol de recompensa hi era afegit. Llevat açò, l'escriptor no tenia res més que veure ab sa obra y li era formalment prohibit fer-la estampar, en guisa que les vuit o nou comedies de nostre dramaturg publicades llavors in-quarto no ho foren ab son permís ni per a llogre algú seu. Documents que hom ha revisats, demostren que abans l'any de referencia el preu més alt pagat per una comedia fou de £ 11 (duros 275), y el més baix £ 6 (duros 150). Per corretgir y arranjar de nou comedies velles (ço que Shakespeare féu tan sovint) hom pagava unes £ 4 (duros 100). Aquestes xifres poden semblar magres als literats moderns de París y Londres; mes, ¡quin diluvi de tinta no ens ofegaria si les paguessin avui a casa nostra!

*Guanys de
Shakespeare
autor.*

Agafant un promig, y tenint en compte que nostre dramaturg en sos nou primers anys londinencs escrigué unes dinou comedies originals y n'apedaçà moltes que no sabem, podem calcular ab seguretat que cobrà anyalment unes £ 20 (duros 500) per sa tasca literaria. Hem d'afegir-hi quelcom per la venda de sos poemes *Venus* y *Lucrecia*; car si bé és veritat que foren estampats per Field, a sa messió y a la d'Harrison, quan el nom de Shakespeare era poc conegut per a ésser pagat, cal haver esment de què aquell era son amic íntim de Stratford y que sens dubte en qualque guisa havia de recompensar les set y cinc edicions qui respectivament eixiren de dites obres en vida de llur autor. Item més, hem d'agombolar-hi les dàdives del Comte de Southampton en correspondencia a les dedicatives dels poemes, custuma general llavors, y en la que dit noble mecenes havia fama de liberal y munífic ab tots els diversos literats que protegí. Ja consignarem que hom esmenta la brama que dit comte havia donades a nostre poeta, per ço que pogués comprar una casa, £ 1,000 (duros 25,000); mes jo no me sé estar de considerar aital quantitat com a molt exagerada.

*Dàdives de
Southampton.*

Sens dubte foren més importants els guanys de Shakespeare com a actor. Podien els puritans llençar diatribes contra l'ofici histriònic, podien els nobles, ciutadans honrats y en general gent de sa casa, esguardar-lo de cua d'ull y ab menyspreu pels excessos y vicis que afavoria, talment com fem avui; no per açò deixaven els còmics d'ésser en aquell temps els favorits dels cortesans y del públic plebeia alhora. Havien cobrat feia poc els anglesos un espectacle novell; apassionadament se n'altaren ço que resultà en bones recompenses pels interpretadors del mateix. Diversos documents de l'època parlen y fan escarafalls de la fastuositat y luxe ab què vivien. En el *Romiatge al Parnàs*, el company de nostre dramaturg, Kemp, deia a aspirants

*Luxe dels
comediants.*

a còmics : « — Heu trobada la vocació més excel·lent del món, per diners; del nord y del sur vénen a deixar-los en nostre teatre; y en quant a honors, ¿qui ne reporta més que Ricard Burbage y Guillem Kemp? » No és meravella, doncs, que els sous dels actors anessin pujant mentre Shakespeare representà. En el *Diari* de Henslowe, esmentat per l'insigne shakesperià Halliwell-Phillips, consta que un gran comediant, una generació després de la que estudiem, guanyava unes £ 180 (duros 4,500) en un any. En el temps elisabetà no arribà hom a tant, y com d'altra banda no era Shakespeare tampoc el primer actor tràgic o còmic de sa companyia, apar prudent y raonable la quantitat de £ 100 (duros 2,500) anyals que Sidney Lee li assigna. Un bon augment constituïen pels còmics els drets que els pagava la casa reial en les representacions palatines; en temps d'Elisabet consistien en £ 10 (duros 250) per a tota la companyia y una sola funció. Com sabem, els «Sirvents del senyor Camarlenc» fruien de gran favor en el palau; y així, per Nadal de 1596 hi actuaren sis vegades, y en molts altres anys quatre. També els cridaren sovint els nobles y magnats a llurs maisons. Sembla, doncs, segura la quantitat d'un £ 10 (duros 250) per a nostre actor, la qual, afegida a les preceents, ens dóna un profit anyal, com a autor y actor, de £ 130 (duros 3,250), no havent compte de les recompenses del Comte de Southampton. És opinió tradicional que Shakespeare visqué frugalment y sapigué estalviar; açò certament demostren la importancia y manera ab que invertí sos cabals.

Guanyys de Shakespeare actor.

Bona havia d'ésser considerada sa posició, quan en 1598, ab motiu de resoldre Ricard y Cutthbert Burbage desmuntar *El Teatre* y trelladar-lo de Shoreditch a Southwark, on projectaven rebastir-lo ab gran melloria sots el novell nom d'*El Globus*, dits germans actors associaren a Shakespeare en una societat per accions, constituïda a dita fi y en la que entraren ademés sos companyons Pope, Phillips, Kempy Heminges. Els dos Burbage se guardaren una meitat en l'empresa, y els altres cinc accionistes junts, l'altre meitat; en guisa que Shakespeare interessava per 1/10 en les perdues y ganancies. Rebastir el teatre els costà £ 500 (duros 12,500).

Shakespeare accionista d'El Globus.

Era llavors assats generalitzada la custuma de fer interessar pecuniariament els actors principals en l'empresa escènica de llur companyia; sovint hom hi admetia també escriptors fidels an aquella. Aitals accionistes eren coneguts ab el nom de «house-keepers», que jo traduiria per «casatinents», per ço que fossin distingits dels altres, simplement nomenats «jornalers» o «actors llogats», els quals se comprometien per un determenat nombre d'anys. En un plet que Heminges tingué, va sostenir la teoria de què les accions teatrals d'*El Globus* eren propietat colectiva, en guisa que quan algún dels accionistes se n'anava de la companyia, son interès restava anulat per a ell y era assumit pels companyons. Mes aital opinió, probablement aduïda per conveniencies jurídiques (no és pas l'exactitut ço que hom troba en els innombrables plets d'aquell temps), no fou ni de molt seguida sempre. Poc temps després d'inaugurat *El Globus*, l'actor còmic Kemp deixà la companyia de Shakespeare, segons hom

creu per ésser estat reprimat per les interpelacions que afegia a sos papers. Shakespeare se dol d'aquest vici, en l'*Hamlet*. Aquesta volta l'acció d'aquell, de 1/10na part, anà a la meitat posseïda pels quatre actors llevat los Burbage. La de Shakespeare, doncs, pujà a 1/8.e En 1603 Pope, y en 1605 Phillips, moriren, mes foren substituïts ab escreix per novells actors, entre els que trobem Condell (el publicador ab Heminges de l'in-fol shakesperià) y Ostler; en guisa que l'interès de nostre dramaturg des 1612 fins a sa mort hagué la valua de 1/14.^e

Accionista
de Blackfriars

En 1608, Ricard Burbage, qui era propietari exclusiu del teatre de *Blackfriars*, que tenia arrendat als «Nois de la Capella Reial», recobrà el ple ús-de-fruit del mateix per manca de pagament d'aquests. Traspassà llavors sa propietat a una societat de set accions, que distribuï entre ell mateix, son germà, Heminges, Condell, Sly, Evans y Shakespeare. Continuaren però llogant el teatre fins 1610, en què se'l reservaren per a llur companyia d'*El Globus*, la qual des llavors actuava en el teatre de *Blackfriars*, qui era cobert durant l'hivern. En els darrers vuit anys de sa vida, Shakespeare, doncs, cobrà 1/14.e dels beneficis nets d'*El Globus*, y 1/7.e dels de *Blackfriars*.

Produït d'El
Globus.

Quasi tots els comentaristes han assajat de fixar ço que dits teatres produïen, aidats per la valua de les accions declarada en els plets. Mes hom troba grans divergencies per ésser aitals declaracions interessades. Malone no creu que els ingressos d'un dia de funció fossin superiors a £ 9. Mes les donades de Henslowe, qui era en aquells mateixos temps empresari dels teatres de *La Rosa* y *Newington*, són molt més grosses. Hazlitt, el Dr. Wallace (qui en 1909 publicà interessants documents) y Sir Sidney Lee també se decanten vers la darrera opinió, y com sia que aquest és l'últim qui acaba d'escriure sobre aquesta materia, bo serà acceptar les xifres d'ell. En *El Globus* hi cabien 1,600 espectadors, qui pagaven des d'un o dos penics (avui 0'50 a 1 pta.) fins a 1/2 corona (uns 3 duros). Ab aquests preus els ingressos no podien ésser gaire superiors a £ 15 per funció (duros 375). Les representacions no eren diaries, y, descomptant les excursions a provincies, no excedien pas de 200 l'any, ço que ens dóna £ 3,000. Hem de restar d'açò totes les despeses, sous, vestits, lloguers, etc., en guisa que Lee creu que *El Globus* deuria deixar net pels accionistes unes £ 1,500 l'any, de les quals correspongueren a Shakespeare a la primeria 150 (duros 3,750). Quan sa acció baixà a 1/14.e ja era quan els teatres donaven també més.

Produït de
Blackfriars.

El teatre de *Blackfriars* sols podia contenir la meitat dels espectadors d'*El Globus*, mes els preus eren més enlairats. Y com, a més, l'interès de Shakespeare era ací de 1/7.e, podem ben admetre que ne treia probablement el mateix guany que de l'altre teatre, ço és unes £ 150. Les accions teatrals que començà a posseir des 1599 donaven, doncs, a nostre poeta unes £ 300 (duros 7,500) cada any. Mes hem de compendre que sa qualitat d'accionista no li nogué sos guanys com a escriptor y com a actor que hem esmentats abans, car els «casatinents» cobraven també llurs pagues histriòniques. Noresmenys els primers actors prenien deixebles a sou. Y en quant

als escriptors, llurs drets des lo començ del segle XVII anaren pujant. Fàcil és de comprendre que ho feren de bella manera per a un autor com Shakespeare, qui era ja llavors reconegut com el sobirà de sa època, mimat ensems del públic y del monarca. Lee opina que les disset obres originals que aquell portà a l'escena entre 1599 y la fi de sa carrera vers 1610, més les revisions, li havien de produir unes £ 60 (duros 1,500) cada any.

Ab tot y açò, encara la fortuna somrigué des d'un altre endret a Shakespeare. En 1602 Elisabet morí. Encontinent Jaume I pujà al soli, delliurà lletres donant llicència franca per a tota mena de representacions teatrals. El nou rei sentia l'art y s'altava del teatre. Fou un dels primers homens qui oviraren y presentiren, anc que no podent-se'n donar compte cabal, la poixança y trascendencia del geni que tenien entre ells. El mateix sobirà devingué el protector de la companyia de Shakespeare, qui prengué el nom de «Sirvents de Sa Majestat» o «del Rei». Com a conseqüència d'açò, pertengueren a la casa reial com a ajudants de cambra, ab el sou, quiscún d'ells, de £ 2.2/4 (uns duros 65) cada any, y a més les llureies pagades. Llevat d'açò, rebien importants gratificacions per a cada representació al palau, y així consta que en 1603, l'any del flagell, per una funció davant el Rei a Wilton, en el castell del Comte de Pembroke, reberen £ 30 (duros 750), y per sis comedies representades per les festes de Nadal quan el monarca s'arracerava encara de la peste a Hampton Court, £ 53 (duros 1,325).

Jaume I.

«Sirvents de S. M.»

Sobresous palatins.

Embaixada espanyola.

Quan finida la plaga el monarca féu sa entrada solemnia a Londres, sos còmics, y entre ells Shakespeare, reberen quiscún quatre yardes y mitja de drap carmesí per a fer-se'n habillaments a posta. L'any següent fou rebuda l'embaixada extraordinaria de Felip III, rei d'Espanya, composta del Duc de Frias, Juan Fernández de Velasco y un representant de l'Arxiduc Albert d'Austria, governador dels Països Baixos, entre altres personatges. Doncs bé, precisament Shakespeare y sos companys reberen l'ordre d'atendre l'embaixador espanyol en el palau de Somerset durant els divuit dies que hi sojornà. Llurs serveis no consistiren pas en representacions escèniques, sinó sols en formar el seguici dels espanyols, qui els recompensaren esplèndidament. A més, el camarlenc anglès els pagà £ 21 (duros 525).

Resumint les xifres preceents, trobem fins a 1599, ço és assaber, durant els dotze anys primers de sa estada a Londres, quan Shakespeare encara no era accionista d'*El Globus* y el *Blackfriars*, un profit anyal de £ 130 (duros 3,250), y de la data esmentada fins a 1611, quan desamparà la capital anglesa, £ 362 (duros 9,065). Tot açò sens haver esment de les recompenses palatines, ni del Comte de Southampton, qui, com hem vist, eren importants. Des 1600 hom dèu afegir-hi també les rendes que, com anem a veure, tragué de ses inversions, en guisa que en els darrers anys de sa vida és segur que nostre dramaturg ingressava de 12,000 a 15,000 duros quiscún.

Les ganancies de Guillem Shakespeare hauràn llur plena confirmació en la importancia de ses despeses. Havent de remarcar, noresmenys, quan juiciós y encer-

tat estigué en les darreres, car si sabé guanyar diners aitambé demostrà son temperament pràctic y comercial, en esmerçar-los. Creu hom poder aplicar an ell, una anècdota publicada en *Ratseis Ghost*. Aquest lladre encontra uns comedians, a un dels quals recomana que procuri fer l'*Hamlet* fins rivalitzar ab el cèlebre actor qui encarnava aital paper (com sabem, era Shakespeare). « — Quan hagueu — afegeix — la bossa ben plena, compreu-vos algún lloc o senyoria en el país, en guisa que, làs ja de representar, vos porti dignitat y reputació... Sé, certes, d'alguns qui són anats a Londres molt pobres y ab el temps són pervinguts a ésser excedentment rics.»

Nostre dramaturg visqué sempre en la capital anglesa ab sobrietat y economia. Emperò si al començament aitals qualitats forçosament havia de practicar-les en absolut, hom deu comprendre que a mesura que cresqué ivarç sa posició artística y financiera, ses despeses havien d'augmentar notablement. No era llavors gens cara la vida en dita ciutat, mes no hi ha dubte que la preeminencia social y cortesana que havia assolida des 1600, li havia de portar moltes exigencies, que ell, amant sempre de conformar-se ab el bon veure y ab l'estat de coses de son entorn, havia d'adoptar volenters.

*Malanances
de son pare.*

Els primers cabals que ell arreconà a Londres, quan sos guanys eren encara migrants, foren esmerçats en la tasca noble y amorosa de reembre els deutes de son pare y sa propia familia. Els negocis d'aquell anaven de mal en pitjor; en 1591, Adrià Quiney, qui tenia una botiga de merceria, obtingué contra d'ell un decret judicial d'embarg. L'any següent fou denunciat per absentar-se de l'esglesia de Stratford (en aquells temps protestants portava hom un registre d'assistencia), y diu la nota «probablement per basarda d'ésser processat com a deutor». En guisa que son estament era devallat ja a haver-se de celar dels llocs públics. En 1594, el mateix mercer y Barker tenen plet contra Green, adroguer, Rogers, carnicer, y Joàn Shakespeare, sens ofici expressat, reclamant-los £ 5 (duros 125). En 1596 se veu obligat a traspasar una llenca de terra adjacent a sa casa del carrer de Henley, qui, hom haurà remarcat, era sempre la propietat que mellor defensava.

*De sa mu-
ller.*

En quant a la malhaurada muller de Shakespeare, ho passava tan malament com son sogre. En un testament de Whittington, veí de Stratford, qui curava de grans remats, disposa que siguin donats als pobres del poble 40 sh. (duros 50) que ell tenia prestats a Agna, muller de Guillem Shakespeare.

*Primera vi-
sita a Strat-
ford.*

Mes, senyors, el cor del poeta, noble y compassiu, no oblidà pas els seus. En 1596, després d'onze anys d'ésser a Londres, quan sa benança era ja consolidada, per primera volta, creu hom, va a son poble nadiu. És de creure per primera volta, per ço com precisament en dita època cessen en absolut les demandes y enquestes contra son pare. El nom d'aquest com a deutor, tan sovint repetit en els arxius judicials, desapareix en absolut. N'és altra prova, ço que jo interiorment no cuide pas sigui una coincidencia: lo 11 d'agost, mentre Shakespeare era a Stratford, fou

*Mort
de Hamnet
Shakespeare.*

sebolit Hamnet, son únic fill, qui tenia llavors onze anys y mig. Potser la malaltia

greu d'aquest fou la causa determinant del viatge de son pare. A mon vija-res no treu açò massa mèrit al darrer, car nostres actes decidits segons la raó, han fretura sovint d'una guspira sentimental per a ésser portats a compliment. Sigui com sigui, el poeta qui tant havia d'endinsar-se en el cor humà, fou present en la mort de son fill.

Hom no té cap idea de les quantitats que hagué de treure per a reembre els deutes de sa família. Com, a més, és segur els avançà cabals per a subvenir honorablement a llurs necessitats, y d'una banda la família de son pare era molt nombrosa, y de l'altra, en la seva sols hi havia dònnes, sa muller y dues filles, no hi ha pas dubte que li representaren una xifra de qualque importància. Tant més, quant no s'acontentà de donar-los un passament, ans fou liberal en proporcionar-los els mitjans de portar una vida digna y respectable; car com veurem prest, no hauria gosat el poeta d'altra manera pretendre un escut d'armes per a son pare.

Deutes familiars reemuts.

L'any següent, ço és assaber, en maig de 1597, torna a ésser a Stratford per a fer una compra qui meravellà (aquest és certes l'efecte que produí) tots els conveïns. Acquirí d'en Guillem Underhill la casa senyorial, el sors, usant un mot vigatà, del poble, qui era estat bastida més de cent anys abans per mossenyer Huc Clopton. Son nom era *New Place* ço és, *Lloc nou*. La casa, qui estava ja enrunosa, era la més gran de la vila y tenia adjacents dos graners y dos horts, per tot lo qual ne pagà Shakespeare la suma de £ 60 (1,500 duros). Un cop comprada, hi hagué qualques dificultats per a registrar-la, car el venedor morí assassinat per son fill gran, y fins que el segón no entrà en possessió dels drets de l'hereu, ço és en 1602, no fou possible deixar la venda en regla. Emperò nostre dramaturg la considerà seva tot seguit, en guisa que en 1598 la rebastí quasi de bell nou y féu plantar un fruiterar en els horts, despenent-hi segurament tant o més que en la compra. Fou en ell, en el fruiterar, que la tradició recollida per en Malone vol que Shakespeare plantés de sa mateixa mà una morera, rebrots de la qual encara són avui venerats pels romeus shakesperians a Stratford y a Londres (en els Reials Jardins Botànics de Kew).

Acquisició de New Place.

Fou mentre el poeta hisendat refeia *New Place*, que en la regió de Warick (ja molt flagellada per un decret de 1597 prohibint la fabricació de la malta a tots aquells qui no fossin pagesos y conreuessin ordi ells mateixos) les collites de blats eren estades per tres anys consecutius escarsíssimes. La carestia portà llavors gran malestar, y àdhuc avalots en les gents humils de Stratford, a conseqüència de lo que el Consell Municipal decidí inventariar totes les existències de blat y malta en les cases veïnals. Shakespeare, propietari de *New Place*, és el tercer en importància de la llista, on figura posseint vuitanta bushels (fanega de 36 litres) de gra y malta. Veiem, doncs, com omplia sos graners, y potser sots la cura directa de son pare mercadejava en produïts agrícoles.

Ses compres de grans.

Poc temps després, en 1602, comprà el poeta terres conreables d'una extensió de 107 acres, situades prop el carrer d'Henley. Ne pagà £ 320 (duros 8,000) als

Acquisició de terres.

venedors, els acabats Guillem y Joàn Combe, y en representació de Guillem Shakespeare, absent (probablement a Londres), comparesqué son germà Gilbert. Despesa de tanta valua fou immediatament seguida per una petita adquisició, qui no li exigí desembols de capital. La Comtessa de Warick li transferí una masía ab una llenca de terra anexa, qui confinava ab sa propietat de *New Place*; era feu donat al marit d'aquella per la reina Elisabet, y devía pagar un cens anyal de 2/6 (pessetes 15). Tampoc comparegué el dramaturg a l'acte de l'escriptura. Posteriorment, afegí als 107 acres de terra comprada als Combes 20 acres més.

Arrenda els
Delmes de
Stratford.

En 1605, Shakespeare esmersà la respectable quantitat de £ 440 (duros 11,100) en adquirir el dret d'arrendament per trenta-un anys d'una porció dels delmes parroquials de la disolta església catòlica de Stratford. Aitals béns, qui comprenien cases, barraques y camps, eren estats cedits en arrendament reversible per temps de noranta-dos anys. En 1553 el Parlament els confiscà y els vinculà a la corporació municipal del poble quan l'arrendament fos acabat. Nostre poeta fou el quatrè sub-arrendador, y a més de la prima d'adquisició esmentada, havia de pagar anyalment un cens de £ 17 (duros 425) a l'Ajuntament, y un altre de £ 5 (duros 125) al primer arrendatari. Com sigui que aquest havia imposada la clàusula que si qualsevol dels sub-arrendataris deixava de pagar-li el cens, l'arrendament de tots ells prescriuía, Shakespeare, per a lliurar-se del perill de la manca de paga per part del segon y tercer sub-arrendatari, posà plet per a determinar la responsabilitat exacta de quiscún. Apar que aclarí bé sa situació, anc que hagué de pledejar molts colps. Aquest arrendament dels delmes li produí £ 38 nètes l'any (ço és, duros 950). Jo remarque que no afavoreix massa l'opinió que era catòlic l'adquisició d'aitals béns religiosos.

Compra de
la casa de
Blackfriars.

En mars de 1613 féu nostre poeta sa darrera operació en immobles. Comprà, no a Stratford aquesta volta, sinó a Londres, una petita casa ab pati, situada prop del teatre de *Blackfriars*, en el cantó O. de St. Andrew's Hill. L'acquirí per £ 140 (duros 3,500), de qual quantitat £ 60 (duros 1,500) eren pagaderes per la prop-vinent diada de Sant Miquel. Hom conserva les firmes de Shakespeare en les escriptures de venda y d'hipoteca. Detall sorprenent, no féu la compra a nom d'ell sol, ans hi associà tres companyons a títol merament nominal. Y remarca Sidney Lee : «l'efecte legal d'açò era privar a la muller de Shakespeare, en cas que el sobrevisqués, del dret de percebre sobre aital propietat el dot de viuda».

Incendi d'El
Globus.

Y heus-ací que en 1613 una malanança financiera esdevingué a nostre dramaturg. El dia 29 de juny estava hom representant la tragedia històrica *Enric VIII*, la darrera obra escènica en que Shakespeare treballà, y encara en col·laboració ab Fletcher, quan a la fi de l'acte primer, les canonades engegades darrera l'escenari en salutació de l'entrada del rei, calaren foc en la coberta de palla qui cobria part de les taules. En molt poca estona tot el teatre cremava. Ningú prengué mal, mes la posterioritat deù an aquest fatalíssim accident la perdua de quasi tots els manuscrits y copies de primera mà, de les obres de nostre dramaturg. És per açò que d'alguns de sos drames

Perdem sos
manuscrits.

no ens és restada altra font que les còpies fraudulentament obteses per editors furtius. Y és per açò que en l'edició prínceps que sos companys Heminge y Condell publicaren segons manuscrits que Shakespeare guardava particularment, troba hom encara algunes confusions y omissions inadmissibles. Aquest incendi ha causat aital treball exegetí del text shakesperíà que els papers escrits pesen més que no pas el teatre cremat.

Noresmenys els catorze accionistes perderen tota llur propietat. Determinaren encontinent rebastir *El Globus* ab més magnificència que no pas el vell. Les messions totals foren £ 1,400 (duros 35,000), de les quals Shakespeare n'hagué de pagar £ 100 (duros 2,500).

*El Globus
rebastit.*

Una altra font de despeses per a Shakespeare foren els plets, dels quals s'altava en extrem. Heretà aquesta afició de son pare, qui constantment se ficà en afers judicials, sovint com a part interessada, a voltes com a testimoni, procurador o mitjancer.

Plets.

En tots sos negocis comercials (y ja havem vist com aquests ocuparen una part de son temps més grossa de ço que hom s'imagina en un poeta) mantingué sos drets ab decisió. En 1604 processà per deutes a l'apotecari del poble. Segons documents desaxrivats per Halliwell-Phillips, y modernament per la Sra. Stopes, resulta que la llei prohibint l'elaboració de la malta era rigorosament aplicada als pobres, mes tenien mitjans d'evadir-la els rics. Y el dramaturg, com molts altres de son estament, ne fabricava per a ús propi y ne venia l'excedent als veïns menys assortats. És així que sos sirvents n'havien donada a l'apotecari per valua de £ 1.19/10 (duros 50). Al cap de dos o tres mesos, el darrer pagà quelcom, mes per Sant Miquel encara ne devia £ 1.15/10 (duros 45), y llavors aquell se féu fer justícia per mitjà dels tribunals. En 1608 el jutge donà sentència a favor del poeta en son plet contra un tal Addenbroke, al qui reclamava £ 6 (duros 150); aquest perdé ab £ 1.5/0 (duros 31) de costes. Mes el deutor fugí de Stratford, y llavors Shakespeare, veient-se mofat, procehí contra Horneby, qui era son fiador.

Hem esmentat ja el plet que Shakespeare mogué per a determinar sos drets y deures com a sub-arrendatari de la finca «Els Delmes» de Stratford. Durà més de tres anys (1609-1612), y un cop aclarida sa propietat, tingué encara diverses qüestions secundaries. Finalment, en 1615, junt ab altres reclama, judicialment del venedor de sa casa de Blackfriars diverses «lletres, cartes, escriptures, y documents» que retenia indebudament y qui afectaven el dret dels querellants a diverses «cases y terres situades dins lo precinte de Blackfriars». El Dr. Wallace n'ha descoberts els documents. El plet fou guanyat per Shakespeare y sos companys de causa. Jatsia fos a nom de sos pares, devem afegir ací com a qüestió menada personalment pel dramaturg, un segon plet, que després de la compra de *New Place* posen aquells a un nebot de la mare per a recobrar la finca de Asbies que, com diguérem en la primera conferencia, havien hipotecada a Guillem Lambert. Pledejaren molt temps, la mena del plet deixa suposar ab despeses importants, mes no n'assoliren bon resultat.

Escut d'armes.

Tan bon punt Shakespeare vegé son nom teatral consolidat y considerà son estament pecuniari en benanança, sentí la pruitja de dignificar-se d'una professió qui si s'emmotllava de ple en ses facultats naturals, no deixava d'ésser tinguda socialment com a poc honrosa. Com la major part dels sers humans, cercà la vanitat de l'honorament afegit y se dalí pel respecte de la noblesa parencera. Y no fou sa decisió rampelluda, ans com li costés, la prosseguí llongament ab energía. Ja en 1596, demanà (naturalment a nom de son pare) al Colegi d'Heraults, un escut d'armes. Les raons aduïdes per Joàn Shakespeare eren que mentre era estat jutge de pau de Stratford, l'heraut Clarencer (era aquest rei d'armes un dels tres principals de la Corporació, y deü son nom al Duc de Clarença,* qui primer l'ocupà) li havia concedit un dibuix heràldic. Hem d'esmentar ací que, com veurem, la concessió d'escuts era en aquells temps d'Elisabet tasca relativament fàcil, sobretot quan el pretendent podia acompanyar les raons ab bones recompenses metàliques. Y el poeta en aquest cas no les planyé. Allisats de moment els escúpols ab aquest oliós mitjà, el rei d'armes de la garrotera, ço és el majoral, fonamentant-se en què «era estat informat ab relació digna de crèdit que els avant-passats de Joàn Shakespeare eren estat recompensats pel molt prudent rei Enric VII, de famosa memoria, a causa dels serveis coratjosos y fidels que li havien retuts; que des llavors eren romassos a Warickshire en bona reputació y crèdit, y que el tal Joàn s'era maridat ab María, filla y hereua de Robert Arden de Wilmcote, cavaller», li concedia l'ús d'aquest escut: «atraversat diagonalment per una banda negra, ensus la qual hi hauria una llança d'or ab punta acerada; per devisa (ço és el distintiu posat sobre la part superior de l'escut) un falcó d'argent ab les ales desplegadas, dret damunt una garlanda, tenint una altra llança d'or y acerada com la descrita». Finalment, ensus el dibuix hi ha escrits els mots *Non sanz droict*. No cal repetir que tot açò és una glosa del nom Shakespeare (*shake* brandejar, *speare* llança).

Emperò el Colegi devia oposar serioses dificultats, quan la concessió aparellada per son capítost no fou pas resolta ni oficialment tramesa. Ans al contrari, passaren tres anys sens respondre les requestes del pretendent. Sortosament per a Shakespeare, fou elegit rei d'armes de la garrotera el Comte d'Essex, ab qui tanta privadesa fruía el Comte de Southampton. Llavors el pare del poeta féu una altra petició, ço és assaber, no que li concedissin un escut, sinó que li reconeguessin y registressin el que donava ja per concedit, segons el dibuix de 1596 que hem esmentat. Demanava, noresmenys, meitadar y sos fills quartejar ses *antigues* armes ab les de la familia Arden. El Colegi d'Heraults anava a satisfer sos agosarats desitjos, quan compregueren que branques molt més importants de la familia de sa muller qui sojornaven a Warickshire mateix, sens dubte s'oposarien formalment a l'ús d'armes llurs. Havent esment d'açò, Joàn Shakespeare renuncià al dret de meitadar, y llavors els Heraults li concediren definitivament l'escut.

* Cf. Tirant lo Blanch, LVII.

Aquest cas y molts d'altres similars, entre els quals cal comptar els dels actors Phillips y Pope, no deixà de portar alguns encaparraments a la noble corporació. Poc temps era transcorregut, que l'heraut Smith escrigué un alegat que intitulà *Breu raonament sobre les causes de discordia entre els oficials d'armes y sobre els grans abusos y absurditats comeses pels pintors heràldics ab gran perjudici y mancament de la corporació*, en el qual demostra com molts dels fets honorables sobre els que foren fonamentades diverses concessions, eren falsos. L'heraut Brooke particularitzà més, publicant una llista de vint-y-tres persones, a les quals era estat reconegut escut d'armes, indegudament : el quatrè, és precisament Shakespeare. Els acusa d'haver obtingut el privilegi ab declaracions falses. Nostre poeta però, continuà usant son escut d'armes, ab reverenciós esbalaïment de sos conveïns stratfordians y amics londinencs, els quals, després d'haver-lo preuat com a home de cabals, l'admiraven ara com a «gentil hom e home generós e cavaller», per a esmersar una frase de Tirant. Res d'aquest món no era mesquí als ulls de Shakespeare.

Protestes.

Donat l'estament social atès pel poeta, y sa influencia poderosa en la cort, no és meravella que d'ell se refiessin sos veïns en llurs èpoques d'amargor. En 1594 y 1595 el poble se vegé flagellat per dos incendis espaventables : 120 cases foren enrunades. A aital calamitat seguí en 1597 la produïda per la prohibició de maltejar ensus esmentada. Greu crisi esdevingué : l'erari municipal estava endeutat, el poble no podia satisfer els tributs. Hom acordà trametre el batlle Quiney a Londres per a demanar al govern la condonació de les contribucions, y llicencia per a celebrar un emprèstit. Quiney romangué un any a la capital, y (com consta per sa correspondencia) abans que ningú més, cercà y obtingué la valença de Shakespeare, del qual parla com a personatge de gran influencia. Noresmenys hom conserva una lletra en que li demana diners. El ministre d'Hisenda concedí ço que li demanaven.

Per a sos conveïns.

Consta son nom com un dels qui contribuïren pecuniariament a obtenir els cabals necessaris per a presentar y fer aprovar per les Corts una llei sobre la conservació y aparellament de les carreteres, les quals estaven, en la regió de Warick y arreu d'Anglaterra, en pèssim estat.

En una altra qüestió molt espinosa se vegé embolicat nostre dramaturg. Durant els últims anys de sa vida a Stratford, Shakespeare se féu molt ab la familia Combe, tots els diversos membres de la qual fruíen de fortunes considerables; teníen tots ells grans possessions territorials y eren noresmenys mercaders d'importancia. En particular, Joàn Combe fou son amic íntim, en termens que quan el darrer morí en 1614 li deixà un llegat de £ 5 (duros 125). Fou sebollit en l'esglesia mateixa de Stratford, y era brama ben expandida que, boi essent caritatiu y de suaus maneres, cercava llogre indebut ab pràctiques usuraries. Aubrey recollí la tradició local, que fou Shakespeare mateix l'autor dels versos estampats quatre anys després a sa memoria:

Joàn Combe.

Un deu-per-cent reposa en aquest vas
 Mes cent contra deu si Déu lo reb.
 ¿Qui, doncs, és sebollit en aquesta tomba?
 « — Oh! — digué el dimoni, — mon Joàn Combe.»

*Els Combes
 y les terres co-
 munal.*

La mort d'aquest menà extenses possessions al voltant de Stratford a sos nebots Guillem y Tomàs, els quals decidiren tancar y encloure en les seves les terres comunals del poble colindants ab llurs heretats de Welcombe, Bishopton y Old Stratford. Aital usurpació tenia molts preceents; arreu els senyors dels pobles cercaven d'eixamplar llurs màrgens per a encloure les terres del comú. Devien pensar que, essent de tot-hom, no eren de ningú, ab lo qual bé podien restar llurs. Açò, naturalment, donà lloc a avalots greus, tant més, quant el bon rei Jaume I desautoritzà aital manament dels propietaris rurals. Doncs bé : a l'esclatar el conflicte a Stratford, els Combes cercaren per llur banda la valença del privat de son oncle, Guillem Shakespeare, y els consellers del poble, ab Greene el secretari, en particular, s'adressaren també per llur cantó a nostre poeta. Veient-se aquest instigat per abdues partides contrincants, resolgué mantenir-se fòra la lluita. Aquest fou son comportament públic; emperò jo no 'm sé estar de considerar-lo bon xic equívoc, car si bé és veritat que res no féu contra els lledesmes interessos comunals, és aitambé cert que en octubre de 1614 fou signat un compromís entre Guillem Combe y Shakespeare, pel qual el primer garantitzava al segón el lliure us-de-fruit de la hisenda «els Delmes de Stratford», qui, com havia de revertir a la corporació, era una de les menaçades. Un home com Combe, quelcom havia d'exigir en compensació : què fos, no ho sabem pas. Consta que el municipi adreà al dramaturg, qui era a Londres, una lletra signada per tots els consellers fent-li avinent la miseria qui esdevindria al poble si li arrabacaven sos camps y prats. La redacció del document no escau pas a un convençut, ans a un personatge el favor del qual hom cerca. En 1615 Combe ordenà que comencessin l'estacada, mes el poble s'alçà, amparat pel Jutge de l'Audiencia de Warick, y els treballs foren sospesos. Urgents sollicituts de Greene a Shakespeare romangueren sens ésser correspostes. Dos anys després, quan el poeta ja era traspasat d'aquesta vida, els ministres condempnaren els àvols propòsits dels Combes, dels quals aquests s'hagueren de desdir definitivament.

*Guillem
 Combe y Sha-
 kespeare.*

Som arribats ací ja, senyors, al punt d'anar-nos deseixint dels actes forans de Shakespeare per a concentrar-nos en sa vida íntima, en sa historia familiar, que havíem tallada a l'eixir-se ell de Stratford.

*Ses estades
 a Stratford.*

Probablement passà onze anys sens retornar-hi. Ja hem dit que la primera volta fou en 1596, quan morí son fill Hamnet. Des llavors hi anà cada any; versemblantment durant l'estiu, quan els teatres a Londres eren closos. Per sa participació en els quefers del poble, y per les propietats que hi adquirí, racional és suposar que hi féu estades llargues. En 1601, son pare morí, y no deixant testament, el poeta

*Mort de sos
 pares.*

com a fill més gran n'heretà les dues cases del carrer de Henley, salvant el dot de la viuda. La qual, a son torn, finà en 1608, quan tenia més de setanta anys. Abdós pogueren assaborir el triomf actual de son fill, mes cap d'ells pogué endevinar la universal transcendència y permanent de ses obres. Abdós ne reberen el conort d'ésser delliurats de les miseries qui afligien la casa, y contemplar-lo feliç, pròsper y voltat d'honors.

El primer esdeveniment en sa llar ab que ens topem, li fou de goig sincer y cabal. Sa preuadíssima filla Susana se maridà en 5 de juny de 1607 ab Joàn Hall, metge. Tenia ella vint-y-quatre anys y ell trenta-dos. Hall era un home molt instruït, y adquirí prest en l'encontrada una ferma reputació professional. Tenia escut, el que meitadà ab les armes de Shakespeare quan sa muller les heretà. En 21 de febrer de 1608 fou batejada llur filla Elisabet, l'única néta del poeta, ab la que sa rama directa s'extingí.

Matrimoni de Susana.

A tot açò, el dramaturg, qui era arribat al cim de totes ses ambicions, qui se veia ric, preuat dels pròcers més ennobleïts, privat del mateix monarca; qui comptava a Londres, el lloc de sos triomfs escènics, un còrcol entusiàstic d'amics, y ço que és més encara, uns quants companyons de cor, els quals eren estat sos confidents en les dificultats y engunies de sa professió agitadíssima, se sentí las y afadigat del món qui res més no li podia donar, y remembrant son poblet nadiu, qui estotjava per a ell els prats verds, les boscuries ubagues, el riu remorós y els cels serens, tant més com les filles y la néta amoroses, les terres comprades, els records de l'infantesa, y els infants desconeguts, resolgué deixar la capital y trelladar-se definitivament a Stratford. ¿Hi hagué en aquesta resolució, que cal considerar com a prematura, per ço com no tenia més de quaranta-set anys, algùn motiu d'ordre físic, alguna feblesa, qualque malaltia? Res hom no'n sab, mes a mon vija-res, sí. Intelectualment, *Coriolà* clogué en 1609 son gran període tràgic, aquell en el que produí ses obres mestres, rublertes de significança, inflamades de sentiment, ab les que atenyé ab força gegantina els moviments passionals més exacerbats. ¿El deixaren retut les encarnacions escèniques d'un *Hamlet*, un *Othello*, una *Cleopatra*, etc.? Adhuc havent esment de sa facilesa y suavitat literaries, jo m'ho cuide.

Se retira a Stratford.

Decandiment.

Car els fets ens proven com canvià de corda lírica, no arrencant-ne més sons estridents ans polsant-la gint y assajant sens dubte de tranquilitzar-se ell mateix en les serenors placèvoles de ses darreres comedies. No fou prou açò, y altre renunciament sospite, quan, després d'aquestes, és sols per a col·laborar en produccions d'altri, que mou sa ploma. Palesament l'home se sentia marrit y l'escriptor fastiguejat; que és una llei de la natura humana menysprear la tasca, qui com joguina per a un noi, ens ha aidat a enganyar la vida. Shakespeare no's donà mai a ses produccions escèniques: per açò sa carrera dramaturgica fou un mitjà que li costà poc de jaquir. Y precisament ací radica la raó que servés enfront d'elles tan franca impersonalitat, y en conseqüència, que creés uns personatges tan lliures de llur autor, tan objectius, tan humans.

S'allunya de l'escena.

Motivat doncs, a mon albir, per un decandiment corporal, adés ab malaltia concreta, adés sens ningún estat patològic determenat, Shakespeare trelladà son sojorn en 1611, segons assegura son primer historiador Aubrey, a son poble, instalant-se per primera volta definitivament en sa magnífica casa de *New Place*. Confermen ma teoria que sa salut no era massa bona, el testament que féu cinc anys després, y sa mateixa mort; mes cal abans parlar d'altres fets familiars.

No per ço com romanía en el camp, hem d'inferir tallés ses relacions ab la capital. Havía deixats ell a Londres valuosos interessos en ses accions teatrals, qui no podien pas ésser desatesos. És segur que temporalment hi féu viatges curts, y així hem narrat com en 1613 comprà la casa de Blackfriars. Ses relacions ab els Davenants d'Oxford, y principalment ab sos companyons Burbage, Heminges y Condell, foren tostemps continuades. Ab Burbage, qui era bon pintor, colaborà per a afaçonar una divisa per a el Comte de Rutland. El gran actor la pintà y Shakespeare redactà els mots.

Divisa per a Rutland.

Hem de creure que durant aquests cinc anys darrers de sa vida que el poeta despengué entre els seus, revisqué les joioses escenes camperoles y els purs espectacles naturals de que tant s'era altat en sa fadrinesa. Ses cures devien ésser ses hisendes. Per primer colp, des que s'era maridat, podia fruir de la vida de familia. No tot, però, foren joies domèstiques. En 1612 morí son germà Gilbert, y en 1613, a l'edat de trenta-nou anys, son altre germà Ricard. Mes dues desventures més punyents li estaven a l'aguait. En 1613, sa filla Susana fou víctima d'una difamació; un conveí, Joàn Lane, expandí la brama que son comportament era immoral. La dolor causada per aital contratemps l'explica la querella judicial posada per Susana contra Lane, qüestió que fou vista davant el bisbe de Worcester. L'acusat no comparegué, y el tribunal l'excomunicà.

Susana difamada.

Matrimoni de Judit.

Tampoc vegé començar sots bons auspicis el matrimoni de sa filla segona, Judit. Era ja en 1616, quan aquesta tenia trenta-dos anys, que fou proposat son maridatge ab Tomàs Quiney, de vint-y-vuit anys, fill d'un mercer de Stratford, íntim amic del dramaturg, y qui era estat batlle del poble. El temps era el de Quaresma, quan no podia hom celebrar el matrimoni sens llicencia especial. Mes sens esperar-la, aquell tingué efecte. Llavors el bisbe de Worcester cridà els nuvis, y com aquests no compareguessin, els excomunicà. La vida del poeta no li consentí veure res més, emperò el matrimoni resultà infeliç.

Son testament.

A mal borrarà devía anar la salut del poeta, quan en janer de 1616, davant y per mà de Francesc Collins, dictà son testament. Hi introduí després qualques modificacions, y finalment el signà, corrent ja el mes de març. L'exordi religiós de la darrera voluntat de Shakespeare diu textualment: «Lliure ma ànima a les mans de Déu, mon creador, esperant y fermament creient d'ésser fet participant de la vida eternal mitjançant els sols mèrits de Jesucrist, mon Salvador; y mon cos a la terra de que és fet.»

No pot hom fer-ne cap deducció respecte a ses idees religioses. Fonamentar-se en el testament per a provar que era catòlic, és un absurde. Davies fou el primer qui en el mateix segle XVII sostingué aital tesi, y nostre bon amic Artur Masriera, ja fa uns quants anys, publicà en el *Diario de Barcelona* un apassionat article en favor de la mateixa, en el qual jo no sé de què meravellar-me més, si de son zel religiós que jo aprobe y compartesc, o de sa manca de criteri crític shakesperià, que jo cuide aquell no dèu mai enterbolir.

Ses creences
religioses.

Se fonamenta en un testament que algú pretengué fou descobert fa pocs anys en la mateixa casa on el poeta morí, per un tal Rogemont. La invocació que transcriu : «En el nombre del Padre y del Hijo y del Espiritu Santo, de la Bienaventurada Virgen María Madre de Dios, de los arcángeles, ángeles, patriarcas, profetas, evangelistas, apóstoles y mártires de toda la corte celestial y de mi ángel custodio, yo G. S. indigno miembro de la Santa Religión Católica, apostólica y romana...» Shakespeare jamai la dictà. L'argument de que en totes ses obres mostra el dramaturg un pregón respecte pels ministres de la religió catòlica, no pot pas ésser admès. Que en algunes l'hagués servat, no permet inferir-ne cap generalització. Una de ses característiques més acusades y sorprenents, és sa total impersonalització enfront sa obra artística. És més que difícil, impossible del tot (y hagi hom esment que ho han assajat debades una plèiade de crítics y exegetes eminents) colegir de sos escrits, ses preferencies y aficions o sos sentiments y judicis.

És més : allà on la passió fa remuntar sos hèroes a la regió de les causes trascendentals, allà on la poixança tràgica despulla l'acció de tots los esparracs circumstancials de la vida petita, per a obrir el conflicte pahorós dels sentiments-mares, ressonant darrera els quals, inevitablement bromola la veu de Déu, allà on l'hèroe, *Othello*, *El Rei Lear*, *Macbeth*, sent ensorrar-se sota sos peus aquest món passional, y ovira astorat com se descela a son esguard la serenor imposant de l'infinit, en aquestes resolucions dramàtiques dels conflictes d'aquesta terra, Shakespeare, remarqui hom bé, no esguarda pas el cel. Com els grecs, és fatalista. A diferencia dels espanyols, no ens dóna la solució eterna. Sostenguí, de conformitat ab el poeta anglès Swinburne, aquesta opinió en mon judici crític d'*El Rei Lear*. No solament, segons mon parer, no ens permeten les obres del dramaturg afermar quina religió professava, ans en elles seriosament no fa professió de cap, y allà on s'enlaira a la regió propia dels grans sentiments, n'és absent per complet el religiós.

Açò no vol significar, senyors, m'apresse a dir-ho, que ell no tingués religió. És un tret més de l'objectivitat de ses obres. En aquestes no s'hi refereix; en conseqüència, per manca de raons necessaries o tan sols problemàtiques, no és lícit establir deducció alguna. Mes hi ha un argument per sobre de totes aquestes especulacions subjectives qui ens resol bastant satisfactoriament nostres dubtes. Hi ha l'argument de sa vida, que ací hem anat descapdellant. Jo soc ben cert que tots aquells qui hagin anat seguint mes conferencies, sentiràn, com a única cosa admissible pel sentit

comú, que Shakespeare, qui no s'era distingit mai per voler reformar res de ço que veia establert, qui menà una vida agitada entre còmics y cortesans, qui quan convingué sapigué ésser llausenger del Comte de Southampton, de la reina Elisabet, del rei Jaume I, y de tots quants podien valer-lo en sa professió, qui no hagué repugnancia de viure durant alguns anys ab una familia huguenota, y molts altres detalls que no ens lleu ara repetir, era ço que li havien ensenyat a ésser en l'escola de Stratford, ço que costava menys ésser llavors, ço que hom havia d'ésser per a surar en les esferes oficials, ço és assaber, protestant. Costa molt d'admetre que fos altrament, sens raons convincents en contra, qui fins ara no són pas estat donades.

Llegat a sa muller.

Mes continuem ab el testament. En realitat, només ens importa d'aquest una sola cosa : son comportament ab sa muller. En el primer borrador, el nom d'aquesta no constava per a res; mes, posteriorment, el testador ordenà a Collins que hi interliniés els mots següents : «Item done a ma muller lo según mellor llit meu ab sos paraments.»

Altres llegats.

Y cap altra deixa li féu. Era una custuma llavors, llegar un llit o altre moble important a l'esposa, y àdhuc era assats general que fos el según en valua. No és sorprenent, doncs, que el poeta l'especificqués per a sa muller. Noresmenys la llegítima d'aquesta com a viuda, era l'us-de-fruit durant sa vida d'un terç dels béns lliures de son marit. Tampoc hi havia obs, en conseqüencia, de que Shakespeare reblés ço que la llei ja assignava. Mes lo sorprenent y irregular és, sens dubte, que ell no's plagués a esmentar sa muller en altre lloc que en la frase transcrita, y que, com la majoria dels testaments anglesos d'aquella època y de totes les èpoques, no trobés altres mots per a recordar-se de la companyona amada. És novella prova aquesta de la poca afecció que li duia, havent de repetir ací, que en quant a sa casa de Blackfriars, el dramaturg ja havia curat de sostreure-la al terç de viudesa. Y precisament no pot hom pas dir que fos parc en remembrar membres de sa familia o amistat. Fa llegats petits a sos amics Combe, Collins, Walker fillol seu, Sadler, Reynoldes, Antoni y Joàn Nash, Russell, veïns tots de Stratford llevat el darrer; a sos companys Ricard Burbage, Heminges y Condell (aquests dos últims havien de curar de publicar després l'aplec de ses obres escèniques en l'edició prínceps in-fol de 1623); a sa filla Judit, a la qual deixa £ 150 (duros 3,750), y lo doble si ella o sos fills lo sobrevivien per més de tres anys, y a sa germana y sos tres fills. Finalment institueix hereua sa filla Susana, qui, junt ab son marit, entrava en possessió de totes ses terres y hisendes, accions teatrals, cases a Stratford (*New Place* y les dues del carrer de Henley), y de la de Blackfriars a Londres. No és estat pas encara descobert l'inventari.

Després de firmat el testament, la salut del poeta devia continuar sens dubte empitjorant. Jo no vull admetre, sens totes les reserves, ço que aferma Joàn Ward, vicari de Stratford. Transcriu la tradició oral que Ben Jonson y Drayton anaren a dit poble a visitar llur amic, y que tots tres «celebraren una sentada ben

alegre, mes apar que Shakespeare traguejà massa, car morí d'una febre que contragué llavors». Ni'm sembla que la causa sigui proporcional a l'efecte. Sens dubte, el procés de sa mateixa carrera artística ens mostra com la vida del dramaturg anava ja decandint-se.

Y no sabem res més, sinó que el dia 23 d'abril d'aquell any de 1616, Guillem Shakespeare passà d'aquesta vida en sa casa de *New Place*, a l'edat de cinquanta-dos anys. Dos jorns després fou sebollit en la banda esquerra del presbiteri de l'altar major de l'església de la Santíssima Trinitat. Era llavors pràctica contra la qual grans protestes eren estat aixecades, la de desenterrar al cap de temps els òssos dels difunts y gitar-los en la fossa comuna. Per açò, segons testifica Guillem Hall, el mateix poeta havia escrits aquests versos, qui foren posats damunt son vas:

«Bon amic, per mor de Jesús, absten-te
de cavar la pols reclosa ací;
beneït sia l'home qui respecti aquestes pedres,
y maleït sia aquell qui remogui mos òssos.»

*Mort de Guillem Shakespeare.
Son vas.*

Uns tres o quatre anys després, fou bastit el monument a sa memoria en la paret adjacent del presbiteri. L'obrà a Londres l'escultor Nicolau Johnson. En mig el mateix hi ha el bust del poeta, qui llavors era pintat, com era usatge general. La color dels ulls era castanya clara, els cabells y la barba bruns, y les galtes rosades; mes l'eminentíssim bibliògraf y crític Malone tingué la mala pensada de fer-lo pintar de blanc, per ço que ressemblés les estatués clàssiques. Sa gosadía és estat molt blasmada, mes jo blasme molt més aquells qui, guiant-se per documents, l'han fet repintar de nou; car ver és que, si llevem dels colors en que ara hom el contempla llur autoritat històrica, llur efecte artístic no pot ésser, al menys per a mi, més malestruc. En quant al bust en sí, Furnivall, fonamentant-se en l'autoritat d'un eminent escultor nord-americà, esmenta l'opinió que és una mascareta directament treta del cadavre. Les raons que dóna són esculptòriques, mes no necessaries. L'epitafi del monument és com segueix:

Son monument.

Son bust.

«Judicio Pylium, genio Socratem, arte Maronem,
Terra tegit, populus mœret, Olympus habet.

Atura-t vianant, ¿per què passes tan depressa?
Llegeix, si'n sabs, qui la mort envejosa ha posat
Dins aquest monument : SHAKESPEARE, ab qui
la natura abrivada finà : son nom agença aquesta tomba
molt més que no pas lo cost; car tot çò qu'ell ha escrit
deixa l'art vivent com sols un patge per a servir son enginy.»

Obiit año doi. 1616.
Ætatis 53. Die 23 Ap.

*Resum de sa
individualitat.*

Heus-ací la vida de Guillem Shakespeare, el més gran dels escriptors tràgics que la humanitat hagi vist fins ara. Els documents, tradicions y records qui d'ell són pervinguts fins a nosaltres (la majoria dels quals he esmentats en aquestes conferències), són assats en nombre per a refer-ne ab seguretat el caràcter. Tant més quan el resultat obtès d'aquesta guisa s'ajusta a l'opinió que d'ell ens deixaren alguns de sos contemporanis. El primer tret característic de Shakespeare, és sa facilitat de concepció y fluiditat d'estil. Aital espontaneïtat la tenia no sols com a dramaturg, ans en totes ses demás manifestacions personals. Consta y serva hom memoria de son enginy agudíssim, sa paraula presta y penetrant, sos raonaments lleugers y atractívols. Sa imaginació era potentíssima, sa fantasia d'originalitat sens par, y és per l'imperi avasallador d'aquesta facultat extraordinaria que ell no reflexionava sobre ses creacions més que el temps necessari per a infantar-les y traduir-les, restant-ne encontinent enfranquit. No les triturava, ni rumiava gens més, gaudint a pler de la ventura, tan esquivament concedida a altres escriptors, de no romandre sa pensa agrillonada per sos mateixos fills boi concebuts, ço és, pensaments qui aferrats a la ment qui els ha escrits, abstreuen, preocupen y pesen sobre l'escriptor qui's pernebat per a esser-ne quití. No : els hèroes més complexes, Hamlet, Shylock, Yago, els parlaments més filosòfics, les sentències més pregones, no l'encaparraren ni l'abatiren. Sa poixança imaginativa el feia mestre de ses obres. Y és així que en totes les manifestacions de sa vida son caràcter fou exuberant, joiós y espontani. Precisament pel motiu de que escriure no li costà, no se parà a justipreuar la valua de ço que havia escrit. A diferencia de Ben Jonson, qui sols sospirava en l'immortalitat de sos drames, ell no hi pensà quasi mai. Apar que a precís insistents de sos amics els revisà en sos darrers anys de vida sossegada, a Stratford; ver és, però, que no els correngí pas tots. Aquest deseiximent de sa obra dóna a Shakespeare una altra qualitat qui, a mon vija-res, l'exalça remarcablement : la humilitat. Literariament ell era humil. Com naturalment concebía, reflexivament no cobrà orgull. Y era aquesta virtut ço que el feia popular ab tot-hom y li donava l'atractiu embaumador, qui atreia vers ell, alhora, reis, nobles y companyons de baix estament. Era també per açò que no perdé mai el món de vista, y manejà sos negocis terrenals sens que la poesia enterbolís el bon seny del comerciant. Despreocupat, liberal, gens donat al misticisme, prest tostemps a solaçar-se, y ensenyat assats per a rebre com mellor podia les contrarietats y malanances inevitables d'aquest món, sens dubte sa persona se'ns mostra ab totes les qualitats de la simplicitat y la serenitat. Hom no enveja pas la sórt dels qui foren amics privats de Wagner, Beethoven, Carlyle, Lope de Vega, Dante, Verdaguer, els qui quan no feien pesar llur sobiranía, quan menys ostentaven llur capficament. Mes Shakespeare no era així, no ensenyava la tristor marcida, ans l'alegría aconortadora. El rehem açò dels mancaments que pogué cometre : car no fou pas un sant, ni li pesaren en la consciencia problemes morals, que no sentía. Sa missió no fou la de predicar, ni la

de reformar absolutament res, comprenent ací el mateix teatre que enlairà a regions no ateses des de Sòfocles. Sa missió fou la de cantar, mellor dit, la de descelar la musica eterna y inefable qui's mou dintre de totes les coses, qui n'explica llur essencia, y qui, boi punt trelladada per la mà genial del bart, ens fa apregonar en elles, entenent-les mils y amant-les com mai.

ANFÒS PAR

MINISTERIO
DE CULTURA

CRÒNICA

És costum donar compte, en aquest BUTLLERÍ, de les conferències, lectures y actes públics de l'ATENEU; com també de ses relacions exteriors en tot quant significa expansió cultural o té, socialment, qualche positiu interès.

Del règim y govern interior y de tot ço que afecta al personal de la Casa no en fem esment, car els socis poden a tota hora enterar-se'n.

Mes una ocasió excepcional s'és presentada. Se tracta d'un deute d'amistat y d'agraïment, y no deixarem d'atendre'l, fins a risc de ferir honroses susceptibilitats.

L'il·lustre literat D. Miquel S. Oliver, que ab sos prestigis havia augmentat els de l'ATENEU exercint durant dotze anys el càrrec de Oficial Major de Secretaria y Biblioteca, y intervenint ademés en l'inspecció administrativa, se vegé en el cas d'haver de deixar aquest lloc per raó de ses moltes ocupacions y de son estat de salut, y, a l'efecte, entregà a D. Joseph M.ª Roca el document que a continuació transcrivim:

«Senyor President : Ab la més viva emoció deixo en les seves mans la renúncia del càrrec d'Oficial Major de l'ATENEU BARCELONÈS a què m'havia cridat la Junta directiva, fa dotze anys, en 1904. D'honra inestimable ha estat per mi tot aquest temps : els millors records, les hores més preuades de la meua vida, les amistats més ennoblidores, a ell se contrauen. No pot oblidar-ho mai qui, com jo, posa la gratitud en cap de columna dels valors humans.

De paraula he tingut ja l'honor d'expressar-li, senyor President, els motius de l'esmentada resolució. Sols la necessitat, que darrerament s'ha fet imperiosa, d'alleugerir-me el treball y no comprometre la meua salut, m'ha obligat a optar, entre els dos elements de subsistència ab què comptava, per aquell que més comporta el règim d'higiene que se m'ha imposat.

Serveixi's, doncs, senyor President, donar compte a la Junta directiva d'aquesta determinació; expressar a tots sos membres el testimoni del meu respectuós afecte; fer constar la meva adhesió inquebrantable a la gloriosa entitat dins de la qual he viscut tant temps, y determinar el terme en què convingui l'entrega de la caixa y documents; tenint en consideració que, fins a l'agost pròxim, no he contret compromís incompatible ab les hores de treball establertes a l'ATENEU.

Rebi també, senyor President, l'homenatge personal de la meva simpatia més fonda. — Déu lo guardi molts anys. — Barcelona, 17 d'abril de 1916. — Miquel S. Oliver. — Sr. D. Joseph M.ª Roca, President de l'ATENEU BARCELONÈS.»

Llegida aquesta comunicació en Junta de 12 de maig, s'acordà «fer constar en acta, d'una manera expressa, el sentiment de l'ATENEU al veure's obligat a prescindir dels serveis de D. Miquel S. Oliver, que havia estat sempre considerat en aquesta Casa com un assessor d'inestimable valua per la seva alta mentalitat, de tots reconeguda y respectada, y també com un excel·lent amic, de tots estimat per la seva bondat y delicada cortesia. És endebades afegir que la Junta queda altament satisfeta de la gestió que per espai de dotze anys ha vingut desempenyant en el càrrec d'Oficial Major de l'ATENEU.»

Cessà el senyor Oliver en son càrrec el dia 30 de juny, y és per això que avui posem en aquestes planes el nostre tribut d'afecte ben sincer.

En substitució de D. Miquel S. Oliver, se confià el càrrec d'Oficial Major de Secretaria y Biblioteca a D. Lluís Via.

Del càrrec d'Administrador, en prengué possessió D. Bonaventura Margineda.

El dia 13 d'agost morí el que havia estat oficial de la Biblioteca de l'ATENEU, D. Martí Madrid. Després de cinquanta anys de serveis prestats llealment, ne feia dos que estava jubilat; mes a l'ATENEU se recordaven sempre ses dots d'intel·ligencia y d'amor al treball, ab les quals el vell y honrat funcionari s'havia guanyat les simpaties de tots quants vingueren succeint-se en la freqüentació d'aquesta Biblioteca. Tots ells trobaven un excel·lent orientador en el Sr. Madrid, quan se li dirigien perquè els facilités els necessaris elements de consulta. D. E. P.

*

CONFERENCIES Y LECTURES :

Fins a mitjats de juliol se perllongaren les conferencies y lectures corresponents al darrer exercici.

El dia 8 la Srta. Ernestina Corma de Centellas, professora del mètode Montessori, donà una conferència sobre *La dona, la cultura y la pau*, dolent-se de la manca d'iniciatives y de la passivitat de les dones d'Espanya enfront del conflicte europeu. Ni tant sols un comitè femení en pro de la pau, o una institució de caritat envers els ferits de la guerra, han pogut ésser fundats ab perfecta organització. Recomanà les ventatges del sistema d'ensenyança Montessori per a combatre el feminisme egoïsta y fomentar aquell en virtut del qual la dona, essent companya y ajuda de l'home, se converteix en la millor educadora dels fills.

Els dies 8, 10 y 14 de juliol D. Ernest Soler de las Casas donà lectura de son poema inèdit *La primera tragedia*, obra de gran extensió, en la qual abunden els conceptes filosòfics y poètics.

*

S'han cursat varis telegrams durant el trimestre actual.

A primers de juliol fou expedit el següent:

«Academia Inscipcions y Belles Lletres Institut de França. — Paris — L'ATENEU BARCELONÈS envia expressió de son condol per la mort del gran egiptòleg Maspero. — El President, Joseph M.ª Roca».

Havent-se rebut la següent resposta :

«Athenée Barcelonais. — Barcelone. — Académie Inscipcions et Belles Lettres Institut de France adresse à Athenée de Barcelone expression de vive gratitude pour condoléances. — Président, Maurice Croiset.»

Ab motiu de la R. O. apareguda en la *Gaceta de Madrid* de 6 de juliol, prohibint la publicació d'altres canvis que els oficials, l'ATENEU protestà en el sentit de defensar els principis de llibertat d'emissió del pensament, y el més simple d'informació d'actes legals per medi de la premsa. A l'efecte, el 14 de juliol acordà la Junta directiva enviar el següent telefonema:

«Excm. Sr. Ministre de Foment. — Madrid. — Sense prejudicar qüestió entre mercat lliure y oficial, ATENEU BARCELONÈS protesta arbitrariedad que representa Reial Ordre publicada 6 de l'actual, impedit prempsa donar coneixement fets lícits com són cotisacions mercat lliure valors. — El President, Joseph M.ª Roca.»

El ministre contestà en la següent forma:

«Ministerio Fomento a ATENEO BARCELONÉS. — Dicté Real Orden prohibiendo publicación cotización mercado libre después de detenido estudio que me determinó en este sentido. Lamento no haya podido armonizar todos los intereses.»

També en sessió de 14 de juliol s'acordà telefonar a l'Il·lm. Sr. Bisbe de Girona, recomanant-li la patriòtica adquisició dels restes artístics de Santa Maria de Besalú per a el Museu Diocesà. Dit prelat, respongué ab una afectuosa lletra exposant sos desitjos en el mateix sentit, y els inconvenients que's presentaven a llur realisació.

El 23 de juliol, a l'haver esment de la gran funció projectada a Londres en honor de nostre compatriota Granados y a benefici de sa familia, fou posat el telegrama que a continuació se transcriu:

«Sir Thomas Beecham. Aldwych Theatre. — Londres. — L'ATENEU BARCELONÈS, commogut davant vostre gest generós en favor familia Granados, vos envía testimoni fonda gratitut. — El President, Joseph M.ª Roca.»

El 15 de septembre, per haver mort l'il·lustre dramaturg castellà D. Josep Echegaray, fou donat curs al telegrama següent:

«Excm. Sr. D. Antoni Maura, Director Real Academia Española. — Madrid. — ATENEU BARCELONÈS s'adhereix dol produït mort insigne home de ciencia, gran estadista y eminent dramaturg D. Josep Echegaray, en qui lletres castellanés perden brillant encarnació de sos triomfs. — El President, Joseph M.ª Roca.»

La resposta de l'Academia fou com segueix:

«Sr. D. José M.ª Roca, Presidente del ATENEO de Barcelona. — Academia Española agradece el sentido pésame que le ha remitido con motivo del fallecimiento de D. José Echegaray. — El Director, Antonio Maura.»

Invitada la Junta de l'ATENEU a l'inauguració del monument a D.ª Emilia Pardo Bazán, que degué tenir lloc a la Coruña el 24 de setembre, acordà associar-se a l'acte, enviant el següent telegrama:

«Sr. President Comissió Executiva Monument Emilia Pardo Bazán. — ATENEU BARCELONÈS uneix sa adhesió homenatge gran escriptora per molts conceptes digna lloança. — El President, Joseph M.ª Roca.»

MINISTERIO
DE CULTURA

